

საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი

სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამა

მიმართულება: საჯარო მმართველობა

ალექსანდრე სვანიშვილი

**ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობის მნიშვნელობა
და როლი ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემაში**

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორის

აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი ნაშრომის

ავტორეფერატი

თბილისი,

2016 წელი

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამის, საჯარო მმართველობის მიმართულებაზე:

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ირაკლი კობახიძე, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

შემფასებლები (რეცენზენტები):

სადისერტაციო საბჭოს წევრები:

დისერტაციის დაცვა შედგება ----- წლის ----- საათზე
საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის, სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო
პროგრამის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე

მისამართი: თბილისი, ასათიანის ქუჩა ფრონტლანდ ჯორჯიას კლუბი

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის
ბიბლიოთეკაში (მისამართი)

ავტორეფერატი დაიგზავნა ----- წლის -----

საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო
პროგრამის კოორდინატორი: ნათია ჭიღვარია, დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი.

დისერტაციის მოცულობაა 300 გვერდი
დისერტაცია შედგება შემდეგი ნაწილებისა და თავებისაგან:

შესავალი

ნაწილი I.

ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი. თვითმმართველობის ადგილი და როლი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში

თავი I. ადგილობრივი თვითმმართველობის მნიშვნელობა და ადგილი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში

თავი II. ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიები

თავი III. ადგილობრივი თვითმმართველობის ცნება

თავი IV. ადგილობრივი თვითმმართველობა, როგორც საჯარო ინსტიტუტი

თავი V. თვითმმართველობის ცნება „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიასა და საქართველოს კანონმდებლობაში. ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის ხარვეზები

თავი VI. ადგილობრივი თვითმმართველობის ძირითადი პრინციპები

ნაწილი II.

ადგილობრივი თანასაზოგადოება, თვითორგანიზება და თვითორგანიზების ფორმები

თავი I. ადგილობრივი თანასაზოგადოება

- ტერმინის შესახებ
- თანასაზოგადოება, როგორც სოციალური ერთობის სახე
- ადგილობრივი თანასაზოგადოების კვლევის თეორიული მიდგომები
- ადგილობრივი თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნები

თავი II. თვითორგანიზება

- თვითორგანიზების თეორიის ისტორიული ასპექტები
- თვითორგანიზება და ორგანიზება

თავი III. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ძირითადი ასპექტები

თავი IV. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ისტორიული ასპექტები

თავი V. თანასაზოგადოების ხელოვნურად ჩამოყალიბების მცდელობები

თავი VI. მოქალაქეთა თვითორგანიზების სამართლებრივი ფორმები

- ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმების კლასიფიკაცია
- სამეზობლო კავშირები
- კონდომინიუმი
- სათემო კავშირები
- საერთო კრება
- ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა

ნაწილი III. ადგილობრივი თანასაზოგადოების პერსპექტივები

თავი I. სოციოკულტურული გაქტორი. ტრადიციები თუ ინოვაციები

თავი II. თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმები: ქსელური საზოგადოება, საზოგადოებრივი ქსელები და ონ-ლაინ საზოგადოება

- ქსელური საზოგადოება
- სოციალური ქსელები
- ვირტუალური თანასაზოგადოება (virtual community)

თავი III. წარმომადგენლობითი დემოკრატიიდან მონაწილეობით დემოკრატიისკენ

ნაწილი IV. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ძირითადი პრობლემები, რეკომენდაციები და დასკვნები

თავი I. ადგილობრივი თვითმმართველობისა და თანასაზოგადოების არსებული მდგომარეობის შეფასება

თავი II. ადგილობრივი თანასაზოგადოების დაბალი სოციალურ-პოლიტიკური აქტიობის ძირითადი მიზეზები და რეკომენდაციები

დასკვნები

ბიბლიოგრაფია

აბსტრაქტი

დისერტაცია ეხება ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილის განსაზღვრას სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში და ადგილობრივი თანასაზოგადოების როლსა და მნიშვნელობას თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში. თვითმმართველობის თეორიებისა და „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის პრინციპების ანალიზით ხდება ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური ხასიათის, მისი როგორც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი, თვითორგანიზებული საწყისის დასაბუთება, რომლის საფუძველზეც შეფასებულია საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების არსებული მდგომარეობა და ნაჩვენებია საქართველოს კანონმდებლობის ძირითადი ხარვეზები. დასაბუთებულია, რომ თვითმმართველობა, მისი დუალისტური ბუნებიდან გამომდინარე საკანონმდებლო ხასიათის ცვლილებებთან ერთად, აუცილებლად საჭიროებს თვითმმართველობის განხორციელების საზოგადოებრივი საწყისის, ადგილობრივი თანასაზოგადოების, როგორც თვითორგანიზებული ერთობის გაძლიერებას. სინერგეტიკის თეორიაზე დაყრდნობით გაანალიზებულია თვითორგანიზებისა და ორგანიზების საკითხები, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნები და მისი ფორმები, განვითარების ეტაპები, მათ შორის, თანასაზოგადოების ხელოვნურად ფორმირების მცდელობები და თვითორგანიზების სამართლებრივი ფორმები. ნაჩვენებია, რომ თანასაზოგადოება, როგორც თვითორგანიზებული ერთობა ვერც იძულებითი ზემოქმედებით და ვერც საკანონმდებლო ვალდებულებებით ვერ ჩამოყალიბდება. თვითორგანიზება არის ბუნებრივი ევოლუციური პროცესი, რომლის ფორმები ესადაგება შესაბამისი ეპოქის მოთხოვნებს. ამ დასკვნიდან გამომდინარე, იან ვან დეიკის, მ. კასტელსის, პ. ბურდიესა და ჯ. კოულმენის, ასევე პოსტსტრუქტურალისტების ჟ. დელეზოს და ფ. გვატარის თეორიებზე დაყრდნობით შეფასებულია თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების და გლობალიზაციის ზეგავლენა მოსახლეობის ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე. დასაბუთებულია, რომ თანამედროვე კომუნიკაციის საშუალებები პრინციპულად ცვლის არსებულ იერარქიულ ფორმებს. ნაშრომში კეთდება დასკვნა, რომ თანასაზოგადოების დღეს არსებულმა ტრადიციულმა ფორმებმა ამოწურეს თავის შესაძლებლობები და შედეგის მომტანი ვერ იქნება მათი შემოდება (თუნდაც კანონის გზით) ან საუკუნეების წინანდელი იმ ფორმების „აღორძინება“, რომლებიც მისაღები და ტრადიციული იყო შესაბამისი ეპოქისათვის. XXI საუკუნე, საინფორმაციო საზოგადოების ეპოქა, მოითხოვს თანასაზოგადოების ახალი ტიპის ფორმებს, რომლებიც საზოგადოების თვითორგანიზებით ყალიბდება ქსელური ურთიერთობების სახით, რაც გზას უხსნის ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე უშუალო მონაწილეობითი დემოკრატიის ფორმების განვითარებას. კ. პეიტმანის, ჟ. ციმერმანის, პ. ბახარის და ბ. ბარბერის მონაწილეობითი დემოკრატიის თეორიების საფუძველზე მოცემულია თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმების ადგილობრივ თვითმმართველობაში ასახვის შესაძლებლობა, რაც დაკავშირებულია დასახლების, როგორც ადგილობრივი თანასაზოგადოების ყველაზე ბუნებრივი ტერიტორიული ერთეულისათვის იურიდიული პირის სტატუსის მინიჭებასა და ადგილობრივი თანასაზოგადოების მიერ მონაწილეობითი ფორმით ამ ერთეულის მართვაზე.

თემის აქტუალობა

საქართველოში, 1998 წლიდან (ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების პირველი არჩევნებიდან) დღემდე არა ერთი ცვლილება განხორციელდა თვითმმართველობის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში. ცვლილებები, როგორც წესი, წინ უძღოდა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ყოველ ახალ არჩევნებს (1998, 2002, 2006, 2010, 2014 წ.წ.). საკანონმდებლო რეფორმები შეეხო ადგილობრივი თვითმმართველობის როგორც ინსტიტუციურ მოწყობას, ასევე ტერიტორიულ საფუძვლებს. მიუხედავად რეფორმების რადიკალური ხასიათისა არსებული სურათი პრაქტიკულად არ შეცვლილა. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები რჩებიან მოსახლეობისგან მოწყვეტილ და ცენტრალურ ხელისუფლებაზე დამოკიდებულ ორგანოებად. უკვე, 18 წელია, საქართველოში შექმნილია თვითმმართველობის ორგანოები, მაგრამ ისინი კვლავინდებურად გაუცხოებულია მოსახლეობისაგან. საზოგადოება არ არის ჩართული თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში და მხოლოდ არჩევნებში მონაწილეობით შემოიფარგლება. თვითმმართველობის შექმნიდან დღემდე ჩატარებული ყველა კვლევა აჩვენებს, რომ უაღრესად დაბალია როგორც თვითმმართველობის ორგანოებისადმი ნდობის, ასევე თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის დონე. ეს ადასტურებს, რომ პრობლემის გამომწვევი მიზეზი უფრო ღრმაა და იგი მხოლოდ კანონმდებლობის, თუნდაც რადიკალური, ცვლილებებით არ შეიძლება გადაიჭრას.

საქართველოში თვითმმართველობის განვითარების მიზნით დღემდე ჩატარებული რეფორმების უმთავრესი ნაკლი თვითმმართველობის ჩამოყალიბების პროცესში თვითმმართველობის მთავარი სუბიექტის – მოსახლეობის ფაქტორის გაუთვალისწინებლობაა. თვითმმართველობის სფეროში ჩატარებული რეფორმების წარუმატებლობა განპირობებულია იმითაც, რომ ეს რეფორმები იგეგმება და ნორმატიულ შინაარსს იძენს საქართველოში ამ პროცესის მიმდინარეობის სიღრმისეული შესწავლისა და მეცნიერულად გააზრების გარეშე. სამწუხაროდ, საქართველოში ძალზედ მწირია მეცნიერული შრომები ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ, ხოლო მუნიციპალური სამართალი, როგორც სამართლის დარგი მხოლოდ ჩამოყალიბების ეტაპზეა. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად „იოლი“ გზის ძიება და ევროპის განვითარებული ქვეყნების თვითმმართველობის მოდელების კალკირება ვერ იქნება შედეგის მომტანი. ევროპის ქვეყნებში თვითმმართველობები შეიქმნა ბუნებრივი გზით, მოსახლეობის თვითორგანიზების ინსტიტუციური გაფორმებით. საქართველოში არის რადიკალურად განსხვავებული მდგომარეობა. თვითმმართველობის ჩამოყალიბება და რეფორმირება ხდება „ზემოდან“ საკანონმდებლო აქტების მიღებითა და მათი ცვლილებებით. საბჭოური მემკვიდრეობის დაძლევა და ფორმალური მიდგომით, მხოლოდ საკანონმდებლო რეფორმებით, თვითმმართველობის ჩამოყალიბება იქნება შეუძლებელი ადგილობრივი თვითმმართველობის არსის ახლებური გააზრების, სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში თვითმმართველობის ადგილის განსაზღვრის, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ინსტიტუტის და თვითმმართველობის განხორციელებაში თანასაზოგადოების როლის მეცნიერული შესწავლის გარეშე.

აქედან გამომდინარე, კვლევის უპირველესი ამოცანაა თვითმმართველობის არსისა და მისი ადგილის განსაზღვრა სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში. ამ ინსტიტუტის შინაგანი თვისებების კვლევა, თვითმმართველობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესში მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმების და მისი ხელშემწყობი ფაქტორების ანალიზი. ასევე, თანამედროვე, უპირატესად საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების და გლობალიზაციის გავლენა ადგილობრივი თვითმმართველობის მთავარი სუბიექტის - მოსახლეობის ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე, რაც პრინციპულად ცვლის საზოგადოების ტრადიციული, იერარქიულ სისტემას არაიერარქიული, ქსელური სისტემით.

კვლევის, ზემო აღნიშნული, ამოცანები განაპირობებს კვლევის სტრატეგიას: მოხდეს ადგილობრივი თვითმმართველობის არსისა და ამ ინსტიტუტის სპეციფიკის გაანალიზება, იმ ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ადგილობრივი თვითმმართველობის რეალურ ჩამოყალიბებასა და განვითარებას, ასევე სოციალური თვითორგანიზების, ქსელური საზოგადოებისა და მონაწილეობითი დემოკრატიის თეორიათა საფუძველზე განხილული იქნეს ახალი ტიპის სოციალური ერთობის ფორმირების შესაძლო მიმართულებები.

თემის აქტუალობა განპირობებულია საქართველოში მოსახლეობის თვითორგანიზების განვითარებისა და მისი ფორმების, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის დამკვიდრებისათვის აუცილებელი წინაპირობის მნიშვნელობით. საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის ჩამოყალიბების პრობლემათა კვლევა თვითორგანიზების თეორიათა გამოყენებით არ შესრულებულა, რისი მიზეზიცაა ერთი მხრივ სოციალური პროცესების მართვისადმი ტრადიციული მიდგომა, მართვის აღქმა, როგორც ორგანიზებული პროცესისა, რომელიც გამორიცხავს თვითორგანიზების მნიშვნელობას, ხოლო მეორე მხრივ, საქართველოში რეალური თვითმმართველობის პრაქტიკის არ ქონა, რაც განაპირობებს შესაბამისი ემპირიული ბაზის არ არსებობას.

საქართველოს კანონმდებლობა არ იცნობს არც „თანასაზოგადოების“, არც „ტერიტორიული ერთობის“ და არც „ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობის“ ინსტიტუტებს. ასევე, არ არის შესწავლილი თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გავლენა და მისი შესაძლებლობები მოსახლეობის ტერიტორიული თვითორგანიზების პროცესზე. თუ რა გავლენა შეუძლიათ მოახდინონ და როგორ შეიძლება გამოყენებული იქნეს ტექნოლოგიური მიღწევები (უპირატესად საინფორმაციო-საკომუნიკაციო საშუალებები) მოსახლეობის თვითორგანიზებისა და თვითმმართველობის განვითარებისათვის.

კვლევის სიახლე მდგომარეობს შემდეგში:

- ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური ხასიათის, მისი როგორც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი, თვითორგანიზებული საწყისის დასაბუთებითა და „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის პრინციპების ანალიზის საფუძველზე შეფასდება საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების არსებული მდგომარეობა და

ნაჩვენები იქნება საქართველოს კანონმდებლობის კონცეფტუალური ხასიათის ძირითადი ხარვეზები;

- შეფასდება თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ზეგავლენა მოსახლეობის ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე და დასაბუთებული იქნება, რომ არსებულმა ტრადიციულმა, იერარქიულ ფორმებმა ამოწურეს თავის შესაძლებლობა და საჭიროა ძირითადი აქცენტის აღება თანასაზოგადოების ახალი ტიპის ფორმებზე, რომლებიც საზოგადოების თვითორგანიზებით ყალიბდება ქსელური ურთიერთობების სახით, რაც გზას უხსნის ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე უშუალო მონაწილეობითი დემოკრატიის ფორმების განვითარებას. მოცემული იქნება თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმებისა და მონაწილეობითი დემოკრატიის ადგილობრივ თვითმმართველობაში ასახვის შესაძლებლობები;
- საქართველოს სპეციფიკის გათვალისწინებით განისაზღვრება ადგილობრივი თანასაზოგადოების თვითორგანიზაციის ხელშემწყობი ფაქტორები, ის მექანიზმები და ფორმები, რომელთა გამოყენებითაც შესაძლებელი იქნება რეალური ზეგავლენის მოხდენა ადგილობრივი საზოგადოების თვითორგანიზების პროცესზე.

კვლევის მიზნებია:

ა) სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილისა და როლის განსაზღვრა; ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური ხასიათის, მისი როგორც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი, თვითორგანიზებული საწყისის ჩვენება;

ბ) ლოკალურ ტერიტორიასთან დაკავშირებული სოციალური ერთობის არსებითი ნიშნების ანალიზი, ადგილობრივი თანასაზოგადოების, როგორც თვითორგანიზებული ერთობის ადგილისა და მნიშვნელობის განსაზღვრა ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმირებისა და განვითარების პროცესში. ტერიტორიასთან დაკავშირებული სოციალური ერთობის ფორმების კლასიფიკაცია;

გ) საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გავლენის ჩვენება მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმებზე და განვითარების შესაძლო მიმართულების განსაზღვრა.

კვლევით დასახული მიზნის მისაღწევად დაისახა შემდეგი ამოცანები:

- ადგილობრივი თვითმმართველობის არსის, დანიშნულების, მისი მიზნის განსაზღვრისა და თვითმმართველობის თეორიათა ანალიზის საფუძველზე სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილისა და როლის განსაზღვრა;
- სოციალური ერთობის და მიკროტერიტორიაზე მოსახლეობის თვითორგანიზების თეორიული საფუძვლების კვლევა;
- ტერიტორიული თვითორგანიზების ისტორიული საფუძვლების და ტერიტორიული თვითორგანიზების სხვადასხვა ფორმების შესწავლა, მათი შედარებითი ანალიზი;

- ტერიტორიული თვითორგანიზების ფორმირებისა და საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების სფეროში საქართველოს არსებული საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი; საზღვარგარეთის ქვეყნების შესაბამის კანონებთან შედარებითი ანალიზის ჩატარება და საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფის მიზნით რეკომენდაციების მომზადება;
- იმ მიზეზების ანალიზი, რომლებიც განაპირობებენ მოსახლეობის სოციალურ-პოლიტიკურ პასიურობას;
- თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გავლენის შეფასება ტერიტორიასთან დაკავშირებულ მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმებზე და განვითარების შესაძლო მიმართულებების განსაზღვრა.

კვლევის ობიექტია ტერიტორიასთან დაკავშირებული სოციალური ერთობა, როგორც მოსახლეობის თვითორგანიზაციის ფორმა; თვითორგანიზებული სოციალური ერთობის ჩამოყალიბების პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები

კვლევის საგანია ადგილობრივი თვითმმართველობა და ტერიტორიასთან დაკავშირებული მოსახლეობის თვითორგანიზების ფორმები

კვლევის ჰიპოთეზაა:

1) ადგილობრივი თვითმმართველობა წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების და საზოგადოების ტერიტორიული თვითორგანიზების სინერგიულ ერთობას.

2) თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები უზრუნველყოფს ქსელური ურთიერთობის განვითარებას, პრინციპულად ცვლის მოქალაქეთა თვითორგანიზების ტრადიციულ, იერარქიულ ფორმებს და გზას უხსნის ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე უშუალო მონაწილეობითი დემოკრატიის ფორმების განვითარებას.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები

კვლევაში გამოყენებულია სისტემური ანალიზის, სტრუქტურულ-ფუნქციონალური, ისტორიული, ჰერმენევტიკული, შედარებითი ანალიზის, სინერგეტიკული, ლოგიკური, კომპლექსური და სამართლებრივი მოდელირების მეთოდები.

მმართველობის სისტემაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილის განსაზღვრის კვლევის თეორიულ საფუძვლად აღებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის დუალისტური თეორია, რომლის თანახმად ადგილობრივი თვითმმართველობა თავისთავში აერთიანებს როგორც სახელმწიფოებრივ, ასევე საზოგადოებრივ საწყისებს. ადგილობრივი თვითმმართველობა არ უნდა იქნეს განხილული, როგორც მხოლოდ სახელმწიფო ან როგორც მხოლოდ საზოგადოებრივი ინსტიტუტი. ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე ხდება სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესების შეჯახებაც და ჰარმონიზებაც. ამიტომ, ადგილობრივი თვითმმართველობა არის სახელმწიფოსა და საზოგადოების დამაკავშირებელი შუალედური რგოლი. იგი არის ერთი მხრივ არის საზოგადოებასა და სახელმწიფოს მაკავშირებელი, ხოლო მეორე მხრივ საზოგადოების, საზოგადოებრივი ურთიერთობებისა და სახელმწიფო მართვის

განვითარების მასტიმულირებელი ინსტრუმენტი. თვითმმართველობის ორგანოები წარმოადგენენ არა მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ კანონით დადგენილ ფორმალიზებულ ინსტიტუტებს, არამედ ადგილობრივი საზოგადოების მიერ ადგილობრივი საზოგადოების ინტერესების განხორციელების მიზნით ფორმირებულ ინსტიტუტებს.

მოსახლეობის თვითორგანიზების კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძველად აღებულია დისიპატიური სტრუქტურების თეორია და გაუწონასწორებელი პროცესების თერმოდინამიკა (ი.სტენგერსი და ი. პრიგოჟინი), სინერგეტიკა (გ. ჰაკენი), ავტოპოეზისე (უ. მატურანი და ფ. ვარელა), სისტემათა ზოგადი თეორია (ლ. ფონ ბერტოლანფი) და კიბერნეტიკა (ნ. ვინერი). მართალია, ზემო აღნიშნული თეორიები ძირითადად ეხება ფიზიკურ და ბიოლოგიურ მოვლენებს, მაგრამ, ეს თეორიები და მათგან მიღებული დასკვნები, ბოლო პერიოდში წარმატებით გამოიყენება სოციალური მოვლენების ასახსნელადაც. ამ თეორიათა საფუძველზე ჩამოყალიბდა ახალი პარადიგმა, რომელიც მართვის კლასიკური შეხედულებისგან (მართვის სუბიექტი - ხელისუფლების ორგანო იმყოფება მართვის ობიექტის - საზოგადოების ზემოთ, განუსაზღვრავს მას მიზანს და მიჰყავს ამ მიზნისკენ) განსხვავებით, პოსტარაკლასიკური პარადიგმა მართვის სუბიექტის ადგილს განსაზღვრავს თავად მართვის ობიექტის (ანუ, საზოგადოების) სტრუქტურაში. შესაბამისად, ახალი პარადიგმით სოციალური მართვა პოლისუბიექტურია. ამის ნათელი მაგალითია არაიერარქიული სტრუქტურის ტერიტორიული თანასაზოგადოება, სადაც სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობა არის არა დაპირისპირებული, არამედ სინერგიული. მართვის პროცესი წარმოიშვება არა ერთ წერტილში, არამედ თავის საწყისს იღებს სოციალურ თვითორგანიზაციის სხვა და სხვა წერტილებში. ფ. ტიონისის განმარტებით ადგილობრივი მოსახლეობის თვითორგანიზება, ერთობა (Gemeinschaft) ფორმირდება ინსტიტუტების, გრძნობების, ორგანული ურთიერთობების საფუძველზე და ქმნის არაფორმალურ სოციალურ ჯგუფებს, რაც წარმოადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობის ბირთვს. გ. ჰაკენი თავის წიგნში „ინფორმაცია და სინერგეტიკა“ ადგენს თვითორგანიზებადი სისტემის ძირითად ნიშნებს, რომ „თვითორგანიზებადია სისტემა თუ ის გარე სპეციფიური ზეგავლენის გარეშე იძენს გარკვეულ დროით ან სივრცით სტრუქტურას. სპეციფიურ ზეგავლენად მიიჩნევა ის გარე ჩარევა, რომელიც სისტემას განუსაზღვრავს (თავს ახვევს) სტრუქტურასა და ფუნქციებს. თვითორგანიზებული სისტემა გარედან განიცდის მხოლოდ არასპეციფიურ გავლენებს.“ შესაბამისად, გ. ჰაკენის განმარტებით თვითორგანიზებად სისტემისათვის შეუთავსებელია გარედან სისტემის ფუნქციონირების წესების, სტრუქტურისა და ფუნქციების განსაზღვრა. ანალოგიურ დასკვნას აკეთებს უ. მატურანა ავტოპოეზისის თეორიით, რომლის თანახმად ცოცხალი სისტემები თავად ქმნიან თავის თავს, ამასთან ინარჩუნებენ საკუთარ ორგანიზაციას საკუთარი სტრუქტურების ვარიაციების გზით. ამ თეორიის თანახმად, სისტემები ავტონომიურნი არიან და მისი შექმნა არ არის დამოკიდებული გარემოზე. სისტემისშემქმნელი ფაქტორები წარმოიშვებიან თავად ამ სისტემაში. მაგრამ, ეს არ ნიშნავს, რომ სისტემა არის ჩაკეტილი და არ რეაგირებს გარემოს ცვლილებებზე. ავტოპოეტიკურ სისტემებში გარემო იმპულსები იწვევენ შიდა რეაქციებს. ამ იმპულსებმა შეიძლება შეცვალონ სისტემის შიდა

სტრუქტურები, მაგრამ არა თავად სისტემა. ზემო აღნიშნული თეორიების საფუძველზე სადისერტაციო ნაშრომში ხდება დასაბუთება და დასკვნის გაკეთება, რომ მხოლოდ გარეგანი ზემოქმედება, რომელიც მიმართული იქნება ასეთი სისტემის შესაქმნელად იქნება წარუმატებელი. სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ თვითმმართველობის მოწესრიგებისათვის გატარებული საკანონმდებლო და ორგანიზაციული ზომები, რომელიც მიმართული იქნება მისი ინსტიტუციურ სტრუქტურაზე, თვითორგანიზების ხელშეწყობის გარეშე იქნება უშედეგო. ამგვარი მიდგომა მხოლოდ ხელს უშლის თვითმმართველობის ჩამოყალიბებას, რადგან ასეთ პირობებში თვითორგანიზების სისტემა თავად ეძებს თავის განვითარების გზას და ცდილობს გადალახოს დაწესებული მარეგულირებელი ბარიერები, რომელიც არ შეესაბამება მის შინაგან, თვითორგანიზებად ბუნებას. გარეგანი მოქმედებით შესაძლებელია მხოლოდ თვითორგანიზებადი სისტემის სტიმულირება და არა მისი შექმნა.

მიკროტერიტორიულ დონეზე მოსახლეობის თვითორგანიზების საკითხების შესწავლისას გამოყენებული იქნა დონალდ და რიჩარდ უორენების, გ. გალსტერის, მ. გოტდინერის და თ. სატლსის კვლევები სამეზობლო თემების, როგორც სოციოკულტურული სისტემის შესახებ.

ქსელური საზოგადოებისა და თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სოციალურ ერთობაზე ზეგავლენისა და თვითორგანიზების ახალი ფორმების ანალიზისას გამოყენებული იქნა იან ვან დეიკის, მ. კასტელსის, პ. ბურდიესა და ჯ. კოულმენის, ასევე პოსტსტრუქტურალისტების ჟ. დელეზოს და ფ. გვატარის თეორიები, ხოლო თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმების ადგილობრივ თვითმმართველობაში ასახვისა და განვითარების პერსპექტივები ეფუძნება კ. პეიტმანის, კ. მაკფერსონის, ჟ. ციმერმანის, პ. ბახრარის და ბ. ბარბერის მონაწილეობითი დემოკრატიის თეორიებს.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა

კვლევით მიერ მიღებული შედეგები და რეკომენდაციები შესაძლოა გამოყენებული იქნეს:

- 1) ადგილობრივი თვითმმართველობის საკანონმდებლო ბაზის დასახვეწად;
- 2) ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ მოსახლეობის თვითორგანიზების პროცესის ხელშეწყობად;
- 3) მოსახლეობის მიერ მათთვის ყველაზე მისაღები თვითორგანიზების ფორმების შესარჩევად;
- 4) თვითმმართველობების ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების პროცესების მომავალი კვლევების საფუძველად.

დისერტაციის სტრუქტურა

დისერტაცია შედგება: შესავალის, 4 ნაწილის, 17 თავისა და დასკვნისგან.

დისერტაციის შესავალ ნაწილში მოცემულია საკვლევი თემის აქტუალობის დასაბუთება, განსაზღვრულია კვლევის ობიექტი და საგანი, მოცემულია კვლევის სტრატეგია, თემის პრაქტიკული მნიშვნელობა, დასახული მიზანი, გამოყენებული კვლევის მეთოდი, მეცნიერული სიახლე, და ნაშრომის სტრუქტურის აღწერა.

პირველი ნაწილია ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი. თვითმმართველობის ადგილი და როლი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში. დისერტაციის ამ ნაწილში ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიების, „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის, ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ პოსტსაბჭოთა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისა და საქართველოს კანონმდებლობის ურთიერთშედარებისა და ანალიზის საფუძველზე განხილულია ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი, ცნება და ამ ინსტიტუტის მიმართება სახელმწიფო და საზოგადოებრივ სისტემასთან.

ანალიზის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ თვითმმართველობა არის დინამიური ერთეული, რომელიც მუდმივად განიცდის ცვლილებას და გამოხატავს როგორც შესაბამისი მოსახლეობის სოციოკულტურულ თავისებურებებს, ტრადიციებს და წესებს, ასევე თანამედროვე საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესებს. ამიტომაც არ არსებობს ერთიანი უნივერსალური თეორია და მოდელი, რომელიც „შეიძლება იქნეს აღიარებული და გამოყენებული ყველა ქვეყანისა და ყველა შემთხვევისთვის“ (Лазаревский Н.И. 1910 стр. 78). თვითმმართველობას გააჩნია გარდამავალი სტატუსი თვითორგანიზაციიდან მართველობისკენ და იგი განიცდის როგორც სპეციფიურ გარე, ისე შინაგანი პროცესებით გამოწვეულ ზემოქმედებას. თვითმმართველობის არსი მდგომარეობს ორი უმთავრესი საწყისის დიალექტიკურ კავშირში: ერთი მხრივ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები ინტეგრირებულნი არიან სახელმწიფო მართველობით მექანიზმში, რის გამოც თვითმმართველობა წარმოადგენს საჯარო ხელისუფლების განცალკევებულ დონეს. მეორე მხრივ თვითმმართველობა არის ადგილობრივი თანასაზოგადოების თვითორგანიზების ფორმა. თვითმმართველობის ასეთი სტატუსი განაპირობებს როგორც გარე სპეციფიურ ზემოქმედების (კანონმდებლობის დახვეწის), ასევე, და საქართველოს შემთხვევაში უპირატესადაც, მოსახლეობის გააქტიურების სტიმულირების აუცილებლობას. ამიტომ, თვითმმართველობის სტაბილურობა და განვითარება ამ ორი ფაქტორის თანაბრად წარმოჩენასა და გაწონასწორებაზეა დამოკიდებული. ამასთან, ეს თანაბრობა და გაწონასწორებულობა არის სინერგიული და არა მექანიკური ხასიათის. არა მხოლოდ საზოგადოება „ქვევიდან“ და სახელმწიფო „ზემოდან“ ზემოქმედებს თვითმმართველობაზე, არამედ თავად თვითმმართველობა ახდენს ზეგავლენას ერთი მხრივ საზოგადოებაზე („ხალხს აფხიზლებს. საზოგადო მზრუნველობისათვის ხალისს უღვიძებს“), ხოლო მეორე მხრივ სახელმწიფოზე („უზრუნველყოფს სახელმწიფოს მართვის რეჟიმის დემოკრატიულობას და წარმოადგენს ამგვარი რეჟიმის საფუძველს“).

ამ მიდგომის საფუძველზე შეფასებულია საქართველოს კანონმდებლობა და ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის ძირითადი ხარვეზები, რითაც იგი წინააღმდეგობაში მოდის „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპულ ქარტიასთან. დისერტაციაში, საქართველოს კანონმდებლობის ერთ-ერთ უმთავრეს ხარვეზად მიჩნეულია თვითმმართველობის განხორციელების რეგულაცია. ევროპული ქარტია ამოდის რეგულირების ნეგატიული - „ultra vires“ პრინციპიდან და მიუთითებს, რომ თვითმმართველობა ხორციელდება „კანონის ფარგლებში“. საქართველოს კანონმდებლობა კი ეფუძნება რეგულირების პოზიტიურ - „intra vires“ პრინციპის და ადგენს, რომ თვითმმართველობა უნდა ხორციელდებოდეს

კანონმდებლობის საფუძველზე, კანონმდებლობით დადგენილი წესით. ეს არის პრინციპული ხასიათის შეცდომა, რაც არა მხოლოდ ეწინააღმდეგება თვითმმართველობის არსს და აკნინებს მის მნიშვნელობას, არამედ პრაქტიკულად გამორიცხავს თანასაზოგადოების ჩამოყალიბების სჭიროებას. ამიტომ, ძალზედ მნიშვნელოვანია საბოლოოდ უარი ითქვას „intra vires“ პრინციპზე, რომელიც წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას ადგილობრივი თვითმმართველობის, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებისა და საერთოდ საზოგადოების საბჭოური მემკვიდრეობით მიღებული ხედვების შესაცვლელად.

დისერტაციის მეორე ნაწილია ადგილობრივი თანასაზოგადოება, თვითორგანიზება და თვითორგანიზების ფორმები. დისერტაციის ეს ნაწილი ეხება თემის კვლევის ერთ-ერთ ძირთად საგანს - ადგილობრივ თანასაზოგადოებას. ამ ნაწილის პირველი თავი შედგება 4 ქვეთავისაგან:

1. ტერმინის შესახებ
2. თანასაზოგადოება, როგორც სოციალური ერთობის სახე
3. ადგილობრივი თანასაზოგადოების კვლევის თეორიული მიდგომები
4. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნები

უპირველესი პრობლემა დგება თავად ტერმინთან დაკავშირებით. ადგილობრივი თანასაზოგადოების საკითხი საქართველოში, სამწუხაროდ, ნაკლებად არის შესწავლილი. სამართლის მეცნიერებაში community-ს, Gemeinschaft-ის შესატყვისი ტერმინიც კი არ მოგვეძებება. საქართველოში მას გარკვეულწილად შეესაბამებოდა ტერმინი - „თემი“. თუმცა, დღევანდელი კანონმდებლობით, თემი განიმარტება არა როგორც მოსახლეობის ტერიტორიული თვითორგანიზებულობა, არამედ როგორც დასახლებათა ერთობლიობა. ამიტომ, დისერტაციაში ამ ტერმინის შესატყვისად გამოყენებულია ტერმინები: „ტერიტორიული ერთობა“, „ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა“ და „ადგილობრივი თანასაზოგადოება“. თუმცა, ყველა ეს ტერმინი გამოყენებულია ფართო გაგებით და მასში მოაზრებულია ტერიტორიასთან დაკავშირებული მოსახლეობის თვითორგანიზების ყველა ფორმას (როგორც ფორმალური, ასევე არაფორმალური).

დისერტაციაში, ფ. ტიონისის (1998), იან შეპანსკის (1969), დ. პოპლინის (1979) და ჯ. გილერის (1955) თეორიებსა და კვლევებზე დაყრდნობით გამოყოფილია ადგილობრივი თანასაზოგადოების სამი ძირითადი ნიშანი: 1) ტერიტორიული ერთობა; 2) სოციალური ურთიერთქმედება; 3) საერთო კავშირები და მოცემულია მათი დახასიათება. ასევე მოცემულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების დახასიათება ეკონომიკური, ეთნოგრაფიული, ეკოლოგიური, პოლიტოლოგიური, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური, მეცნიერული მენეჯმენტის და სოციოლოგიური (სტრატეგიკაციული, სისტემური, ინსტიტუციური და რესურსული) მიდგომებით. ამ მიდგომების ანალიზის საფუძველზე მოცემულია დასკვნა, რომ თანამედროვე ეპოქაში ტერიტორიული ნიშანი აღარ წარმოადგენს თანასაზოგადოების განმსაზღვრელ ისეთ არსებით ნიშანს, როგორც იყო ეს წინა ეპოქებში და იგი იცვლება ტერიტორიასთან დაკავშირებული ინტერესებით. ამასთან, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ერთ-ერთ მთავარ ნიშნად უნდა იქნეს მიჩნეული თვითორგანიზებულობა. ადგილობრივი თანასაზოგადოების ამ ნიშნის

დეტალურად განხილვისათვის, დისერტაციის მეორე ნაწილის მეორე თავი ეთმობა თვითორგანიზაციის საკითხს, რომლის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძვლად აღებულია დისიპატიური სტრუქტურების თეორია და გაუწონასწორებელი პროცესების თერმოდინამიკა (ი.სტენგერსი და ი. პრიგოჟინი), სინერგეტიკა (გ. ჰაკენი), ავტოპოეზისე (უ. მატურანი და ფ. ვარელა), სისტემათა ზოგადი თეორია (ლ. ფონ ბერტოლანფი) და კიბერნეტიკა (ნ. ვინერი), ხოლო ა. ბოგდანოვის (1989) და ა.ი. პრიგოჟინის (1995) მოძღვრებაზე დაყრდნობით გაანალიზებულია „თვითორგანიზებისა“ და „ორგანიზების“ ცნებები. ამ თეორიებზე დაყრდნობით კეთდება დასკვნა, რომ სოციალური თვითორგანიზება არის ნებისმიერი სოციალური სისტემისათვის დამახასიათებელი სპონტანური პროცესი, რომელიც მიმართულია ერთდროულად როგორც სისტემის თვითშენარჩუნების, ისე სისტემის განვითარებისაკენ. ტერიტორიული ერთობა არსებითად განსხვავდება ორგანიზებისგან და მისი უმთავრესი მახასიათებელია ადგილობრივი თანასაზოგადოების, როგორც სოციალური სისტემის თვითორგანიზებადი ბუნება.

დისერტაციის მეორე ნაწილის მესამე თავი ეძღვნება იმ ფაქტორების (ბუნებრივ-გეოგრაფიული, ეკონომიკური, ინფრასტრუქტურული, პოლიტიკური, ისტორიული, სოციალური, კულტურული) განხილვას, რომლებიც გავლენას ახდენენ ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებაზე. მოცემულია, რომ ეს ფაქტორები ზემოქმედებენ როგორც მაკრო (ყველა თანასაზოგადოებისათვის) ისე მიკრო (კონკრეტული თანასაზოგადოებისათვის) დონეზე. იდეალურ სიტუაციაში პროცესი უნდა მიმდინარეობდეს თანასაზოგადოების შიგნიდან, თუმცა ეს არ გამოირიცხავს გარედან (სახელმწიფო და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებიდან) ზემოქმედებასაც, რომელთაც შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ან ხელი შეუშალონ თანასაზოგადოების ფორმირების პროცესს. დისერტაციაში დასაბუთებულია, რომ სწორედ გარე ფაქტორები განაპირობებენ თანასაზოგადოების ფორმის მრავალფეროვნებას. იგი შეიძლება იყოს ხანგძლივადიანი ან ერთჯერადი. შეიძლება იქმნებოდეს ერთი კონკრეტული პრობლემის მოსაგვარებლად (მონოფუნქციური) ან ეხებოდეს საკითხთა ფართო წრეს. შეიძლება იყოს კანონით აღიარებული, კანონის ჩარჩოებში მოქცეული (მაგრამ არა კანონით განსაზღვრული) და იურიდიული პირის სტატუსის მატარებელი ან იყოს არაფორმალური კავშირი (როგორც წერილობითი ან სიტყვიერი შეთანხმების, ისე „უსიტყვო“ შეთანხმების საფუძველზე). შეიძლება იყოს ყოფით, კეთილმოწყობის ან სოციალურ პრობლემების გადაწყვეტაზე ორიენტირებული ან ორიენტირებული ერთობლივ სამეურნეო საქმიანობასა და მოგების მიღებაზე. შეიძლება იყოს პოზიტიური შინაარსის (რაიმეს შექმნა, გაკეთება) ან ნეგატიური შინაარსის (რაიმე მოქმედების არ დაშვება, საპროტესტო აქცია და ა.შ.). შეიძლება ეფუძნებოდეს საერთო ქონების მართვას (მაგ. კონდომინიუმი) ან არ იყოს დაკავშირებული საერთო ქონების არსებობაზე.

დისერტაციის მეორე ნაწილის მეოთხე თავში გაანალიზებულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების ისტორიულ ასპექტები. განხილულია თანასაზოგადოების ევოლუციის პროცესი პირველყოფილი, სისხლით ნათესაობით კავშირებზე დამყარებული სოციალური ერთობიდან ინდუსტრიული საზოგადოებამდე. ნაჩვენებია, რომ კომუნიკაციის (ინფორმაციის გადაცემისა და მიღების) ტექნოლოგიური ცვლილებები წარმოადგენენ იმ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან

ფაქტორს, რომლებიც განაპირობებენ თანასაზოგადოების ევოლუციას: ერთი მხრივ ნათესაურ კავშირებზე აგებული სოციალური ერთობის დაშლას და მაგრამ მეორე მხრივ, უფრო ფართო შესაძლებლობის შექმნას ჩაკეტილი სოციალური ჯგუფებიდან ღია სოციალურ ერთობათა ჩამოყალიბებისათვის. ამავე თავში ცხრილის სახით მოცემულია პირველყოფილი და ინდუსტრიული ეპოქის თანასაზოგადოების ძირითადი ნიშნების ურთერთშედარება.

დისერტაციის მეორე ნაწილის მეხუთე თავი ეხება თანასაზოგადოების ხელოვნურად ჩამოყალიბების მცდელობებს, არის თუ არა შესაძლებელი გარე, მიზანმიმართული ზემოქმედებით ჰარმონიული, „ახალი საზოგადოების“ ჩამოყალიბება. ასეთი მცდელობები, დისერტაციაში განხილულია ორ ჯგუფად: პირველი ჯგუფი მოიცავს მცდელობას ნებაყოფლობით საფუძველზე შექმნას თანამოზარეთგან თუნდაც მცირე, მაგრამ დამოუკიდებელი თანასაზოგადოება, რომელიც მათ მიერვე ჩამოყალიბებული წესებით იარსებებს და არ იქნება დამოკიდებული გარე სამყაროზე. ამ ჯგუფის მაგალითად დისერტაციაში განხილულია რ. ოუენის კომუნა-კოლონია „ახალი ჰარმონია“, შ. ფურიეს სოციალური კომუნა - ფალანგები, „ტოლსტოველთა“ სასოფლო-სამეურნეო ამხანაგობები და კომუნის ტიპის კოლონიები, კოჰაუზინგი (cohousing), აშშ-ში არსებული „თავისუფალი შტატის“ კომუნა და „Twin Oaks“, ესპანეთის მარინელადას კომუნა, გერმანიის „თანასაზოგადოება ZEGG“ და ნიდერკაუფუნგენის კომუნა.

მეორე ჯგუფის მცდელობა უფრო გლობალური ხასიათისაა და გულისხმობს სახელმწიფო მექანიზმების გამოყენებას სამართლიანი, „ახალი საზოგადოების“ ჩამოსაყალიბებლად. ასეთი მცდელობის მაგალითებად განხილულია XIV საუკუნის ქალაქი თაბორი, XVI საუკუნის მიუნსტერის კომუნა, საბჭოთა კომუნები, სამეურნეო კავშირები (სასოფლო-სამეურნეო კომუნა, სასოფლო-სამეურნეო არტელი, სასოფლო-სამეურნეო ამხანაგობა და კოლმეურნეობა) და საბჭოთა „საზოგადოებრივი თვითშემოქმედებითი ორგანოები“, ასევე, ჩინეთის „დიდი ნახტომის“ პოლიტიკურ-ეკონომიკური კამპანიის დროს შექმნილი „სახალხო კომუნები“. ამ მაგალითების განხილვით ნაჩვენებია, რომ თანასაზოგადოების ხელოვნურად შექმნის მცდელობა, რაც არ უნდა დიდ იდეალებს ისახავდეს იგი მიზნად, განწირულია წარუმატებლობისათვის. ასეთი სახის „თანასაზოგადოება“ შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ დროის გარკვეულ მონაკვეთში, სანამ მოქმედებს ამ გაერთიანების განმაპირობებელი გარე ზემოქმედება, რომლის შესუსტების ან შეწყვეტის შემთხვევაში ასეთ საფუძველზე შექმნილი გაერთიანება წყვეტს არსებობას.

დისერტაციის მეორე ნაწილის ბოლო, მეექვსე თავი ეხება ადგილობრივი თანასაზოგადოების სამართლებრივ ფორმებს. ამ თავში მოცემულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების კლასიფიკაცია და დეტალურადაა განხილული თანასაზოგადოების შემდეგი ძირითადი ფორმები:

- ა) სამეზობლო კავშირები;
- ბ) კონდომინიუმები;
- გ) სათემო კავშირები და ურთიერთდახმარების ფონდები;
- დ) საერთო კრება;
- ე) ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობები.

სამეზობლო კავშირის ანალიზისას დისერტაციაში ძირითადად გამოყენებულია დონალდ და რიჩარდ უორენების (1977), თ. სატლსის (1972), გ. გალსტერის (2001) და მ. გოტდინერის (1994) სამეზობლო კავშირის ტიპოლოგიზაცია, ასევე სამეზობლო კავშირების შესახებ ა.ხანტის (1974), რ. ანდერსონისა და ს. მასტერდის (2010), ი. კოკარევის (2001), ს. ნედელკოსა და ე. შომინას ნაშრომები და ე. ზახაროვას (2012) კვლევა „ლოკალური სოლიდარობა: თბილისის უბნის ბირჟები, როგორც სამეზობლო კავშირის ნაწილი“. დისერტაციაში, საქართველოს სამეზობლო კავშირის ევოლუციის ზოგადი სურათის საჩვენებლად სამეზობლო კავშირების ცვლილებები პირობითად დაყოფილია სამ პერიოდად:

1. „საბჭოური“ პერიოდი - 1990 წლამდე. ამ პერიოდის მოსახლეობის დაახლოებით ერთგვაროვანი სოციალური მდგომარეობა და შემოსავლები, ხშირ შემთხვევაში საცხოვრებელი და სამუშაო ადგილის იგივეობა ქმნიდა კარგ პირობებს ახლო მეზობლური ურთიერთობების ჩამოყალიბებისათვის, რითაც სამეზობლო კავშირი, მ. გოტდინერის კლასიფიკაციით, ძალზედ უახლოვდება საშუალო კლასის ურთიერთდაკავშირებულ სამეზობლო კავშირს. იმ განსხვავებით, რომ ამ სამეზობლო კავშირებმა საბჭოთა სისტემიდან გამომდინარე ვერ ჰპოვა გარე ინსტიტუტებთან (სკოლა, საბავშვო ბაღი, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები) ურთიერთობის ისეთი განვითარება, როგორც ეს დაშვებული და შესაძლებელი იყო აშშ-ში თუ ევროპის ქვეყნებში.

2. „კრიზისული“ პერიოდი - 1991-2005 წ.წ. 90-იანი წლების სამოქალაქო დაპირისპირებამ და კრიმინალის თარეშმა სამეზობლო კავშირები გადააქცია თ. სატლსის მიერ დახასიათებულ „თავდაცვით სამეზობლოდ“. ამავე პერიოდიდან იწყება მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციაც.

3. 2005 წლიდან პერიოდი ხასიათდება „უბნის“ სოციალური ინსტიტუტის დემონტაჟით, რომელიც საბჭოთა პერიოდიდან იყო ჩამოყალიბებული, როგორც „კრიმინალურ რომანტიკაზე“ დაფუძნებული ერთობა. შეირყა კრიმინალთა ავტორიტეტი, რითაც „ქუჩის აკადემიამ“ და „უბნის ბირჟებმა“ დაკარგეს თავის მომხიბლაობა. ამავე პერიოდში გატარებულმა საკანონმდებლო ცვლილებებმა სამეზობლო კავშირებისათვის შექმნა უორენების მესამე კრიტერიუმის - ურთიერთკავშირის (linkages) განვითარების საკანონმდებლო საფუძვლები: საჯარო სკოლებში შეიქმნა სამეურვეო საბჭოები, რომლის არჩევაშიც და მუშაობაშიც მონაწილეობას ღებულობენ მოსწავლეთა მშობლები, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან ტერიტორიული ნიშნით იქმნება საკონსულტაციო საბჭოები მოსახლეობის წარმომადგენლობით, მიღებული იქნა კანონი „ბინისმესაკუთრეთა ამხანაგობის შესახებ“. თუმცა, საკანონმდებლო ბაზის შექმნა არ აღმოჩნდა საკმარისი სამეზობლო კავშირების განსავითარებლად. მოსახლეობის შემოსავლების მკვეთრმა დიფერენციაციამ, სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფ და სოციალური დახმარების მიმღებ ოჯახების რაოდენობის ზრდამ, იმდენად დიდი გახდა სხვაობა დახმარების შემძლე და დახმარების საჭიროთა რაოდენობას შორის, რომ წარმატებული ოჯახები ან ცდილობენ გადავიდნენ საცხოვრებლად სხვა ადგილას, ან მაქსიმალურად ავიწროებენ მეზობელთა წრეს. დიდია მიგრაციული პროცესები, რომლებიც ასევე გავლენას ახდენენ სამეზობლო კავშირებზე. ამიტომ, გოტდინერის კლასიფიკაციით დღევანდელ სამეზობლო

ურთიერთობები დისერტაციაში შეფასებულია, როგორც ანომიური სამეზობლო კავშირი, რომლისთვისაც დამახასიათებელია წევრთა დაბალი ორგანიზებულობა, სუსტი მეზობლური კავშირები და ურთიერთნდობის დაბალი ხარისხი, როცა თითოეული ცდილობს თავად გადაწყვიტოს საკუთარი საარსებო პრობლემები.

კონდომინიუმი, წარმოადგენს საერთო საკუთრების ფორმას (ან საერთო საკუთრების მართვის ფორმას) და, ერთი შეხედვით, არ აქვს უშუალო კავშირი მოსახლეობის თვითორგანიზებად ერთობასთან. თუმცა, საქართველოს (ისევე, როგორც პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების) კონდომინიუმების შექმნის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ საბინაო ფონდის პრივატიზების მიზნით გატარებულმა რეფორმამ ბინით მოსარგებლები, შეიძლება ითქვას, „ერთ დღეში“ გამოაცხადა ბინის მესაკუთრებად, რის შედეგადაც მეზობლები იმავდროულად გახადა კონდომინიუმის წევრები. ამიტომ, კონდომინიუმი, ძალზედ იშვიათი გამონაკლისის გარდა, შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც სამეზობლო კავშირის კანონით ინსტიტუციონალიზირებული ფორმა. დისერტაციაში ურთიერთშედარებულია კონდომინიუმების შესახებ სხვადასხვა ქვეყნების (აშშ (1961), საფრანგეთის (1965), გერმანიის (1951), ასევე პოსტსაბჭოთა ქვეყნების: რუსეთის ფედერაციის (1996), მოლდოვას (2000), სომხეთის (2002) შესაბამისი სფეროს მარეგულირებელი კანონები) და „ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობის შესახებ“ (2007) საქართველოს კანონის მიდგომები. ნაჩვენებია, რომ მართალია „ბინისმესაკუთრეთა ამხანაგობის შესახებ“ კანონმა (მიუხედავად მისი ხარვეზებისა) სამეზობლო კავშირს შეუქმნა საკანონმდებლო საფუძველი, მოახდინა მათი დამატებითი უფლებამოსილებებით აღჭურვა და რაც მთავარია, შექმნა მოსარგებლიდან მესაკუთრედ და პატრონად ქცევის შესაძლებლობა, მაგრამ, როგორც ამას ამხანაგობათა არსებობის ცხრა წლიანი პერიოდის ანალიზი აჩვენებს, ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობების მიერ ეს პოტენციალი არ არის გამოყენებული. სახელმწიფოსა და თვითმმართველობათა მიერ გატარებულმა არასწორმა პოლიტიკამ ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობები ხშირ შემთხვევაში გადააქცია სახელმწიფო ადმინისტრაციის პოლიტიზირებულ დანამატად. ამის გამო, ამხანაგობებმა ვერ მოახერხეს, საკმაოდ შესუსტებული სამეზობლო კავშირების გაძლიერება და მათი ახალ სიბრტყეში გადაყვანა. სამეზობლო კავშირების სისუსტემ, ერთიანი ნების ჩამოუყალიბებლობამ, ამხანაგობების საქმიანობის თანადაფინანსების პოლიტიკის სუბიექტურმა ხასიათმა, ამხანაგობები ჩამოაყალიბა მართვად ინსტიტუციად, რომლის ნდობის ფაქტორი საკმაოდ დაბალია და რაც მთავარია, მოსახლეობის მიერ არ აღიქმება იგი საკუთარ ორგანიზაციად. ამავე დროს, დისერტაციაში აღნიშნულია კონდომინიუმების პოტენციურ მნიშვნელობაზე ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებისათვის, რადგან, რეალური კონდომინიუმი მოსახლეობაში აყალიბებს მეპატრონის განცდას, რისი არარსებობაც არის თანასაზოგადოების ფუნქციონირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამაბრკოლებელი ფაქტორი. გარდა ამ მნიშვნელობისა, დისერტაციაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ დასახლებებში კონდომინიუმის ან კონდომინიუმების გაერთიანების ჩამოყალიბებით შესაძლოა გადაწყვეტილი იქნეს დასახლების სტატუსის განსაზღვრის საკითხიც.

სათემო კავშირები და ურთიერთდახმარების ფონდები დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისა და აშშ-ში წარმოადგენენ მოქალაქეთა თვითორგანიზაციის ერთ-ერთ

ძირითად, ტრადიციულ ფორმას. გასული საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, საერთაშორისო ორგანიზაციების დახმარებით საქართველოში დაიწყო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, მათ შორის სათემო კავშირების ჩამოყალიბება და განვითარება. სამწუხაროდ, ამ მცდელობას, მიუხედავად საკმაოდ დიდი ძალისხმევის და ფინანსური მხარდაჭერისა, მნიშვნელოვანი ხელშესახები შედეგები არ მოჰყვა და ეს მოდელი ვერ გახდა ქართული საზოგადოებისათვის ისეთივე ბუნებრივი თვითორგანიზაციის ფორმა, როგორც ეს არის ევროპის უმეტეს ქვეყნებში. სხვა და სხვა ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული საზოგადოებრივი აზრის კვლევის შედეგების თანახმად, არასამთავრობო ორგანიზაციის ან პროფესიული კავშირის წევრობას მოსახლეობის ძალიან მცირე რაოდენობა, მხოლოდ - 1% ადასტურებს, მოსახლეობის მხოლოდ არასრული 5% აცხადებს, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებთან რაიმე სახის კავშირი ჰქონია. კვლევის შედეგების თანახმად, გამოკითხულთა მხოლოდ 10%-მდე იცნობს სამოქალაქო სექტორის მუშაობას. დაბალია მოსახლეობის მხრიდან ამ ორგანიზაციების ნდობა (არასამთავრობო ორგანიზაციებს ენდობა გამოკითხულთა 18%). „ამგვარი გაერთიანებების მდგრადობის მაჩვენებელი მაღალი არ არის; არსებულ ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ სამართლებრივი ინსტიტუციურ სივრცეში ამგვარ გაერთიანებებს სტაბილური ფუნქცია და ეკონომიკური რაციონალობა არ ამყარებს“ („სტარტეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი“-ს ანგარიში). ანალოგიურ დასკვნებს აკეთებენ საერთაშორისო ორგანიზაციების ადგილობრივი კოორდინატორები, რომლებიც მიუთითებენ, რომ ამ ტიპის ორგანიზაციებში ხდება მიზნის ჩანაცვლება საშუალებით. გრანტი, რომელიც ჩაფიქრებულია, როგორც „პირველი ბიძგი“ ორგანიზაციის შემდგომი მუშაობისთვის, ხდება ორგანიზაციის მიზანი. „ამ ტიპის ორგანიზაციები გადაიქცა გრანტის გადამამუშავებელ საწარმოებად“, რის გამოც მოსახლეობის ჩართულობა, როგორც მიზანი, მიუღწეველი რჩება. კავშირები იქმნებოდა და უპირატესად დამყარებული იყო გარე ფინანსურ დახმარებაზე. ამ დახმარების შეწყვეტისას, კავშირიც, უმეტეს შემთხვევაში, წყვეტდა არსებობას. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ სათემო კავშირები სწორედ დასახლებაში მცხოვრებ პირთა გაერთიანებით იქმნებოდა და ამ მხრივ უნდა მიღწეულიყო ბუნებრივი სოციალური ერთობა, ხშირ შემთხვევაში იგი ხელოვნური ორგანიზების და არა თვითორგანიზების ფორმას წარმოადგენდა და მთლიანად დამოკიდებული იყო გარე ფაქტორზე. ამიტომ, სამოქალაქო საზოგადოების ისეთმა ტრადიციულმა ფორმებმა, როგორიცაა სათემო კავშირები ვერ მოიპოვა სათანადო გავრცელება და მხარდაჭერა.

საერთო კრება დისერტაციაში განხილულია არა როგორც საკითხზე მსჯელობისა და გადაწყვეტილების მიღების, არამედ როგორც თანასაზოგადოების ინსტიტუციურ ფორმა. ასეთი სახის ინსტიტუცია არსებობდა საქართველოში საფიხვნოს (ხევსურეთი), საანძუმნოს (თუშეთი), ერობის (ხევი) თუ სანახმოს (რაჭა) სახელწოდებით. სახელმწიფოს და ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებასთან ერთად, საერთო კრებებმა დაკარგეს თავისი მნიშვნელობა და შემორჩნენ ისეთ ადგილებში სადაც ცენტრალური ხელისუფლების გავლენა ნაკლებად იგრძნობოდა. თუმცა, XIX საუკუნიდან ხელახლა გახდა დასახლებების საერთო კრებების საჭიროება. დისერტაციაში განხილულია 1865 წლის საგლეხო რეფორმიდან გამომდინარე საერთო კრებების, ან როგორც მას იმ პერიოდში

უწოდებდნენ „სოფლობის“, უფლებამოსილებები, სტრუქტურები და საქმიანობა. ნაჩვენებია, რომ საერთო კრება წარმოადგენდა მოსახლეობის თვითორგანიზების საკმაოდ განვითარებულ ფორმას. საერთო კრება, ადგილობრივი თანასაზოგადოების სხვა ფორმებისგან განსხვავებით, მიმართული იყო უფრო ფართო ჯგუფის ისეთი სახის საერთო საკითხების გადაწყვეტაზე, რომელიც შეიძლება უშუალო და პირდაპირ, მყისიერ გავლენას არ ახდენდა თანასაზოგადოების კონკრეტულ წევრზე. მიღებული გადაწყვეტილებებიც, როგორც წესი, იყო უფრო ხანგძლივადიანი, რაც ხელს უწყობდა ქვეყნის საერთო წესების ჩამოყალიბებას, აძლევდა განვითარების მიმართულებას თვითორგანიზებას, რაც სოციალური კაპიტალის შექმნის ერთ-ერთი უმთავრესი პირობაა.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, სოფლის ყრილობა ჩაანაცვლა სოფლის საბჭომ და კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრებამ. თუმცა, ეს ინსტიტუტები წარმოადგენდნენ თანასაზოგადოების ხელოვნური ფორმას, რომელთაც არაფერი ქონდათ საერთო თვითორგანიზებასთან და რეალურად ასრულებდა მხოლოდ კომპარტიის უჯრედის ფუნქციას. ამ პერიოდიდან ჩამოყალიბდა ის ნიჰილიზმი და იდენტიფიკაციის გარდატეხილი განწყობა, რაც განვითარების ერთ-ერთ მთავარ შემაფერხებელ მიზეზს წარმოადგენს.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, მნიშვნელოვანი ნაბიჯები საერთო კრებების აღსადგენად არ გადადგმულა. ამ ინსტიტუტის აღდგენა-ფუნქციონირებას მხოლოდ 2009 წლიდან მიექცა ყურადღება, რაც გამოიხატა სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის შექმნით. დისერტაციაში ცხრილის სახით მოცემულია 2009-2015 წ.წ. სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ძირითადი პრიორიტეტები და გაანალიზებულია ამ პროგრამის როგორც დადებითი მხარეები, ისე ხარვეზები. ამ ანალიზის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ „სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა“ მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს მოსახლეობის თვითორგანიზებულობას და მთლიანობაში საკმაოდ წარმატებულობია. თუმცა, მას გააჩნია როგორც სამართლებრივი, ისე არსობრივი ხასიათის ხარვეზები და სოფლის მხარდაჭერის პროგრამასთან დაკავშირებით ჩატარებული სოფლის კრება, როგორც დასახლების სტატუსის გაურკვეველობის, ასევე პროგრამის შეზღუდული რესურსებისა და ამოცანებიდან გამომდინარე წარმოადგენს არა თანასაზოგადოების ინსტიტუციას, არამედ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმას.

დისერტაციაში მოცემულია სლოვაკეთის, ბულგარეთის, უკრაინის, რუსეთის ფედერაციის კანონებისა და საქართველოს თვითმმართველობის კოდექსის შედარებითი ანალიზი დასახლების საერთო კრებებთან დაკავშირებით. ამ ანალიზის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით განსაზღვრული დასახლების საერთო კრება, ისევე, როგორც ეს არის აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების კანონებში, წარმოადგენს თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის და არა მოქალაქეთა თვითორგანიზაციის ფორმას. ასეთი კრებების ჩატარება ძირითადად ემსახურება საზოგადოებრივი აზრის შესწავლას და არა მოქალაქეთა მიერ საკითხებზე უშუალოდ და დამოუკიდებლად გადაწყვეტილების მიღებას.

ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა არის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით მოქალაქეთა თვითორგანიზაცია, რომლის მეშვეობითაც ხდება საკუთარი ინიციატივების განახორციელება ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადასაწყვეტად, დამოუკიდებლად და საკუთარი პასუხისმგებლობით. ეს ფორმა ძალიან მოქნილია და მაქსიმალურად დაახლოებულია მოსახლეობასთან. ამ ინსტიტუციის ფუნქციების განსაზღვრის უაღრესი მოქნილობა იძლევა საშუალებას მაქსიმალურად დააკმაყოფილოს მოსახლეობის ინტერესები. რეალურად ამ ინსტიტუციის ფუნქციები სწორედ მოსახლეობის ინტერესების მიხედვით ყალიბდება. ამიტომაც, ტერიტორიული ერთობის ეს ფორმა შეიძლება არსებობდეს სამეზობლო კავშირის, საზოგადოებრივი ორგანიზაციის, სამეურნეო სუბიექტის, კოოპერატივის, კონდომინიუმის თუ საქველმოქმედო ორგანიზაციის სახით. ანუ, მოიცვას და შეითავსოს თანასაზოგადოების ყველა ის ფორმა, რაც შესაბამის ტერიტორიაზე მცხოვრებ პირთა ინტერესებიდან გამომდინარე შეიძლება წარმოიშვას.

უმთავრესი განმასხვავებელი ნიშანი, რითაც თანასაზოგადოების ეს ფორმა გამოირჩევა სხვა ფორმებისაგან არის კანონით მისი აღიარება. დისერტაციაში ნაჩვენებია ის განსხვავებული მიდგომები, რის თაობაზეც დღემდე გრძელდება დისკუსია სამეცნიერო საზოგადოებაში: ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა არის მოქალაქეთა თვითორგანიზაცია თუ ადგილობრივი ხელისუფლების გაგრძელება? ამ ინსტიტუციის კანონით აღიარება ნიშნავს თუ არა იმას, რომ თვითორგანიზაციის ეს ფორმა იძენს ხელისუფლების ელემენტებს და წარმოადგენს თვითმმართველობის სუბორგანოს? ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად დისერტაციაში გაანალიზებულია სხვადასხვა ქვეყნების კანონმდებლობა (პორტუგალია, შოტლანდია, უკრაინა, პოლონეთი, რუსეთი, ბელორუსია, ლიტვა), სადაც ფიქსირდება მსგავსი ტიპის ინსტიტუციის არსებობის შესაძლებლობა და ნაჩვენებია ამ ინსტიტუტის მიმართ განსხვავებული მიდგომები.

კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე, დისერტაციაში მოცემულია დასკვნა, რომ მართალია ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობა თავისი მაღალორგანიზებული ფორმით, სტრუქტურებით, მულტიფუნქციებითა და კომპლექსურობით ძალიან ახლოს დგას ადგილობრივ თვითმმართველობასთან, მაგრამ, მისი არსებითი ნიშნებიდან (ნებაყოფლობით საფუძველზე შექმნა, საკუთარი სტრუქტურებისა და ფუნქციების დამოუკიდებლად განსაზღვრა) გამომდინარე, იგი წარმოადგენს არა ადგილობრივი ხელისუფლების (თვითმმართველობის) გაგრძელებას, არამედ თვითორგანიზების ფორმას, რომელიც თავის ლეგიტიმაციას იღებს მის წევრთა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე. ამიტომ, ეს ინსტიტუტი სტრუქტურითა და უფლებამოსილებების თანხვედრის შემთხვევაშიც კი რჩება მოქალაქეთა თვითორგანიზების ფორმად.

მოქალაქეთა თანასაზოგადოების სხვადასხვა ფორმების განხილვის შემდეგ, დისერტაციის მესამე ნაწილი ეძღვნება ადგილობრივი თანასაზოგადოების პერსპექტივების კვლევას. თანასაზოგადოების თუ რომელი ფორმა უნდა იქნეს აღებული საფუძვლად და რომელ ფორმის გამოყენება იქნება უფრო მისადაგებული ქართულ რეალობასთან. დისერტაციის ეს ნაწილი შედგება სამი თავისაგან.

პირველ თავში, ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ხელისშემშლელი მიზეზების დასადგენად, კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ

საფუძვლად სინერგეტიკულ მიდგომასთან ერთად, ასევე აღებულია სოციოკულტურული მიდგომაც, რომლის მიხედვით, თანასაზოგადოება განიხილება გარკვეული სოციოკულტურული სპეციფიკის მატარებელ ღია თვითორგანიზებულ სოციალურ სისტემად. ამ მიდგომით, დისერტაციაში გაანალიზებულია საბჭოთა საზოგადოება, სადაც სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობა იგებოდა ვერტიკალური იერარქიისა და დაქვემდებარების პრინციპზე, რომლისგანაც მიღებული მემკვიდრეობის გამო საქართველოს (და სხვა პოსტსაბჭოურ) საზოგადოებაში ვერ დამკვიდრდა ევროპის განვითარებულ ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი ასოციაციური ტიპის თვითორგანიზების მოდელი. ამავე დროს გაკრიტიკებულია რუსი და უკრაინელი მეცნიერების მოსაზრებები, რომლებიც ამ პრობლემიდან გამოსავალს ხედავენ სამეზობლო კავშირების გაძლიერებით. მათი აზრით, „თვითორგანიზებადი სამეზობლო ჯგუფები წარმოადგენენ ყველაზე მყარ და პირველად სტრუქტურულ ერთეულებს, რომლებიც ასახავენ თვითორგანიზების, თვითგანვითარებისა და ტრანსფორმაციის შინაგან ლოგიკას. სწორედ ისინი არიან შემძლე უზრუნველყონ თანასაზოგადოების, როგორც მართვის სუბიექტის თვითგანვითარება და შეასრულონ თანასაზოგადოების ორგანიზაციულ-სტრუქტურული პროცესის ფორმირების კატალიზატორის ფუნქცია“ (Воловодова, Е., Касперович, А. 2004. стр. 118).

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ მართალია, სამეზობლო ჯგუფები წარმოადგენენ თვითორგანიზების ბუნებრივ ფორმას, მაგრამ სამეზობლო ურთიერთობებიც განიცდიან ტრანსფორმაციას და ფრაგმენტიზაციას. ამიტომ, ორიენტაციის აღება რღვევის პროცესში არსებულ ტრანსფორმირებად სისტემაზე, ისევე იქნება განწირული წარუმატებლობისათვის, როგორც საზოგადოებაში მისთვის უცხო, თუნდაც მოწინავე მოდელის ტრანსპლანტაცია. ნაჩვენებია, რომ სოციოკულტურული ფაქტორი არის მართვის პროცესებისადმი საზოგადოების ნიჰილისტური და ინდეფერენტული დამოკიდებულებისა და თვითორგანიზაციის აქტიური ფორმების არ არსებობის ერთ-ერთი და არა ერთადერთი მიზეზი. შესაბამისად, დისერტაციაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ თანასაზოგადოების ჩამოყალიბებისა და თვითორგანიზების ოპტიმალური ფორმების მოძიებისათვის გარდა სოციოკულტურული ფაქტორებისა, აუცილებელია შესწავლილი და გათვალისწინებული იქნეს თანამედროვე ეპოქის ის ინოვაციები, რომლებიც უშუალო გავლენას ახდენენ თვითორგანიზების ფორმებზე.

თვითორგანიზების თანამედროვე ფორმების განხილვას ეძღვნება დისერტაციის მესამე ნაწილის მეორე თავი. ამ თავში გაანალიზებულია თანასაზოგადოების ისეთი ფორმები, როგორცაა ქსელური საზოგადოება, სოციალური ქსელები და ვირტუალური თანასაზოგადოება. ეს არის დისერტაციის ერთ-ერთი საკვანძო თავი, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების და განვითარების შესაძლო მიმართულებები.

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ტექნოლოგიური პროგრესი და ინოვაციები, რომლებიც გავლენას ახდენენ და აწვითარებენ კომუნიკაციის შესაძლებლობებს, უშუალოდ ზემოქმედებენ საზოგადოების სტრუქტურებზე. საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებმა შექმნეს თანასაზოგადოების ახალი ფორმის - ქსელური და ვირტუალური (ონ-ლაინ) საზოგადოების არსებობისა და

განვითარების პირობები, რომლის საფუძველზეც შეიძლება ითქვას, რომ XX საუკუნის ბოლოდან დაიწყო ახალ, პოსტინდუსტრიულ, საინფორმაციო საზოგადოებაზე გადასვლის ეპოქა.

დისერტაციაში, ქსელური საზოგადოების ანალიზი ეყრდნობა მანუელ კასტელის ქსელური საზოგადოების თეორიას, ასევე გამოყენებულია ფრანგი პოსტსტრუქტურალისტების ჟ. დელეზოს და ფ. გვატარის მიერ შემოღებული ქსელური საზოგადოების მოდელი („რიზომას“ მოდელი). დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ „რიზომა“, როგორც ქსელური სტრუქტურა დაპირისპირებულია ტრადიციულ, იერარქიულ სტრუქტურასთან. მაგრამ, ქსელური და იერარქიული სტრუქტურების ურთიერთდაპირისპირება სულაც არ ნიშნავს, რომ ქსელურ სტრუქტურისთვის საერთოდ უცხო იყოს იერარქიული ურთიერთობა, თუმცა ეს ურთიერთობა მხოლოდ დროის გარკვეულ მონაკვეთში შეიძლება არსებობდეს. ქსელურ სტრუქტურაში პოტენციურად ყველა მონაწილეს აქვს ურთიერთკავშირი. ზოგიერთი ეს კავშირი აკუმულირდება და წარმოშობს ხაზობრივ ან მატრიცულ სტრუქტურებს, რომლებიც შემდეგ ქრება სისტემის წინაშე დასმული ამოცანის გადაწყვეტასთან ერთად. მიუხედავად იმისა, რომ ქსელური სტრუქტურა არაიერარქიულია, მასში მონაწილეთა კავშირის აკუმულირების შედეგად წარმოშობილი ხაზობრივი სტრუქტურები სრულად იერარქიულია, ხოლო მატრიცული სტრუქტურებში ადგილი აქვს არა მხოლოდ იერარქიას, არამედ გადანაწილებასაც. ამიტომაც, ქსელური სტრუქტურის განსაკუთრებულობა და ხიბლიც მდგომარეობს იმაშიც, რომ მისი თითოეული მონაწილე შეიძლება გახდეს ლიდერი, შეასრულოს ცენტრის როლი, ან იყოს პასიური, მართვადი ობიექტის როლში.

დისერტაციაში განხილული და დახასიათებულია ქსელური ურთიერთობების ისეთი თანამედროვე ფორმა, როგორცაა სოციალური ქსელი. ჯორჯ ბარნზის (1954), ე. ბოტის (1957) და ილია შტეინბერგის (2010) შრომებზე დაყრდნობით კეთდება დასკვნა, რომ ქსელი არის სოციალური სივრცის სტრუქტურირების უნივერსალური საშუალება, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანებს შორის კომუნიკაციის ორგანიზებასა და მათ საბაზისო მოთხოვნების რეალიზებას. ამავდროულად, ქსელური კომუნიკაცია არის მულტიფუნქციონალური, რაც გულისხმობს არა მხოლოდ მრავალრიცხოვან და მუდმივად ზრდად ფუნქციებს, არამედ ამ ფუნქციების ერთდროულად განხორციელების შესაძლებლობასაც.

დისერტაციაში განხილული და დახასიათებულია ვირტუალური (virtual community), ონ-ლაინ თანასაზოგადოება (online community). გაანალიზებულია ამ ტიპის თანასაზოგადოების არსებობის შესახებ როგორც მომხრე, ისე მოწინააღმდეგე მეცნიერთა შეხედულებები. დასაბუთებულია, რომ ვირტუალური თანასაზოგადოება არ წარმოადგენს მხოლოდ წარმოსახვით თანასაზოგადოებას. ვირტუალური თანასაზოგადოების წევრები წარმოადგენენ კონკრეტულ ფიზიკურ პირებს თავის პიროვნული თვისებებით და მათ აქვთ თანასაზოგადოების სხვა წევრებთან „პირისპირ“ ურთიერთობები, ოღონს განსხვავებული თვალსაზრისით. ამიტომაც, არ არის მართებული ვირტუალური და წარმოსახვითი თანასაზოგადოების გაიგივება. „ვირტუალური თანასაზოგადოება წარმოადგენს

თანასაზოგადოების უფრო ძლიერ ფორმას, ვიდრე წარმოსახვითი ან „ფსევდო“ თანასაზოგადოება“ (Ринкявичюс, Л., Буткявичене, Э. 2007).

დისერტაციაში მოცემულია „ტრადიციული“ და „ვირტუალური“ თანასაზოგადოების ურთიერთშედარება და ნაჩვენებია „ვირტუალური“ თანასაზოგადოების ძირითადი უპირატესობები:

1) „ტრადიციული“ და „ვირტუალური“ თანასაზოგადოების განმასხვავებელი ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია თანასაზოგადოების წევრის ანონიმურობა. ანონიმურობა, ერთი შეხედვით, შეიძლება უარყოფით მხარედ შეფასდეს, მაგრამ მეორე მხრივ, ვირტუალური თანასაზოგადოების წევრთა ანონიმურობა არის თანასაზოგადოების წევრთა რეალური თანასწორუფლებიანობის გარანტია. ამ შემთხვევაში მართლაც არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს მის ასაკს, სქესს, სოციალურ მდგომარეობას, ეროვნებას, მოქალაქეობრივ სტატუსს, წარმომავლობას. თანაბარი სტატუსი და თანაბარი მდგომარეობა იძლევა ვირტუალური თანასაზოგადოების წევრის ინდივიდუალური შესაძლებლობებისა და ნიჭის მაქსიმალურად გამოვლენის შესაძლებლობას. პიროვნებას წინ აღარ ეღობება იერარქიული საფეხურები, სტერეოტიპები, დოგმები და სხვა რაიმე ფორმალური თუ არაფორმალური შეზღუდვები. ვირტუალურ თანასაზოგადოებაში მისი როლი და ფუნქციები მხოლოდ მის ცოდნასა და უნარებზეა დამოკიდებული. ამგვარად, ვირტუალური საზოგადოება რეალურად წარმოადგენს თანასაზოგადოების ისეთ იდეალურ სახეს, სადაც თანასაზოგადოების წევრები სრულად თანაბარუფლებიანი, თანასწორნი და თავისუფლები არიან.

2) ვირტუალური თანასაზოგადოება არის სოციალური ერთობის თვითორგანიზებადი ფორმა. ამ ტიპის თანასაზოგადოებების ფორმირება და არსებობა მთლიანად არის დამოკიდებული მის წევრთა თავისუფალ ნებაზე და არა გარედან თავსმოხვეულ იძულებით ფორმებსა და ზომებზე. ამიტომ, ვირტუალური თანასაზოგადოება არის თვითორგანიზებადი ერთობა, რომელიც იქმნება, ფუნქციონირებს და ვითარდება მიზანმიმართული საწყისის გარეშე, ის არის ძალზედ დინამიური და მაღალი ადაპტაციის უნარის მქონე, რომელსაც შეუძლია ძალიან სწრაფად მოახდინოს რეაგირება შეცვლილ პირობებზე და იპოვოს ოპტიმალური გამოსავალი საკუთარი სისტემის გადასარჩენად და განსავითარებლად. ვირტუალური თანასაზოგადოება არის ქსელური საზოგადოება, სადაც ყველას ყველასთან აქვს ან შეუძლია ქონდეს კავშირი, სადაც თითოეულის ხმა მყისიერად ესმის ყველას.

3) ვირტუალური თანასაზოგადოება იძლევა სოციალური კაპიტალის შექმნის თვისობრივად ახალ შესაძლებლობებს. ვირტუალური ქსელი, როგორც აქტიური ისე პასიური მონაწილესათვის, ქმნის მათთვის საჭირო ინფორმაციის მიღების მაქსიმალურად მოსახერხებელ და ხელმისაწვდომ პირობებს, იძლევა ქსელში პრაქტიკულად შეუზღუდავი რაოდენობის მონაწილეთა ჩართვის, ურთიერთგაცნობის, ახალ წევრთა მოზიდვის და ურთიერთნდობის ჩამოყალიბების შესაძლებლობებს, რომლის საფუძველზეც აყალიბებს ქსელურ თანასაზოგადოებაში ქცევის სოციალურ ნორმებს.

4) ტრადიციული, იერარქიული საზოგადოება საჭიროებს გარეგან სამართლებრივ მექანიზმებს, რათა იგი არ გადაიქცეს დიქტატორულ,

ავტორიტარულ ან პატრონ-კლიენტელურ სისტემადა. იერარქიის არსებობა მოითხოვს გარეგან ზემოქმედებას როგორც იერარქიის შესანარჩუნებლად, ისე სისტემის სამართლიანად მოსაწყობად. მაგრამ, სოციალური ერთობა, თავის ბუნებით არის თვითორგანიზებული სისტემა, რომელიც არა მხოლოდ არ საჭიროებს, არამედ გარკვეულწილად დაპირისპირებულიც არის გარეგან ზემოქმედებაზე. ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ **ქსელური საზოგადოება არის უფრო „ბუნებრივი“, ვიდრე იერარქიული საზოგადოება.** ამ მოსაზრების დასადასტურებლად მოყვანილია სტაინ ბრეტენის (1981) და ბარი ველმენის (1979) კვლევები, რომელთა თანახმად, როგორც პირველყოფილი, ისე ნებისმიერი ზომის საზოგადოება გარეგანი ჩარევის გარეშე წარმოადგენს ქსელს და არა იერარქიული სტრუქტურით განსაზღვრულ ჯგუფს.

5) პირველყოფილი საზოგადოების ბუნებრივი, ქსელური ფორმის შეცვლა იერარქიული სტრუქტურით განპირობებული იყო ინფორმაციის გადაცემისა და მიღების ტექნოლოგიური ჩარჩოებით. თავდაპირველად მხოლოდ ზეპირი, „პირისპირ“ კომუნიკაციის არსებობა განაპირობებდა შედარებით დიდ ჯგუფში გარკვეულ იერარქიას და ამ ჯგუფში იმ წრის გამოყოფას, რომელიც იყო უფლებამოსილი ჯგუფის სხვა წევრებისთვის გადაეცათ ინფორმაცია. დამწერლობის შემოღებამ ინფორმაციის გაცემა გახადა უფრო სანდო (ზეპირისგან განსხვავებით წერილობითი კომუნიკაცია ნაკლებად იძლეოდა პირვანდელი ინფორმაციის ინტერპრეტირების საშუალებას) და გახადა შესაძლებელი ინფორმაცია უფრო ფართო წრეზე გავრცელებულიყო. პერიოდულმა ბეჭდვითმა პრესამ ინფორმაციის გაცემა გახადა არა მხოლოდ ყველასათვის უშუალოდ ხელმისაწვდომი, არამედ უფრო ოპერატიული, ხოლო ტელევიზიამ ინფორმაციის გავრცელება გადაიყვანა თითქმის ონ-ლაინ რეჟიმში. მაგრამ ყველა ზემო ჩამოთვლილ შემთხვევაში კომუნიკაცია არის ცალმხრივი. არსებობს სუბიექტი (ინფორმაციის მომზადებელი და გამცემი) და ობიექტი (ინფორმაციის მიმღები). თანამედროვე ვირტუალური თანასაზოგადოება რადიკალურად ცვლის ამ მდგომარეობას. ინფორმაცია ვრცელდება არა მხოლოდ ონ-ლაინ რეჟიმში, არამედ იგი ხდება ორმხრივი. თანასაზოგადოების წევრი არის არა მხოლოდ ინფორმაციის მიმღები, არამედ ინფორმაციის შემქმნელიც და გამავრცელებელიც.

ვირტუალური თანასაზოგადოების ეს აშკარა უპირატესობები ტრადიციულ, იერარქიულ თანასაზოგადოებაზე, სოციალური ქსელების გაფართოება და მასში სულ უფრო მეტი ადამიანის ჩართვა მიუთითებს საზოგადოების ტრანსფორმაციასა და სოციალური ერთობის ახალი ტიპის ფორმის ჩამოყალიბებაზე, რომელიც პერსპექტივაში ჩაანაცვლებს ტრადიციულ სოციალურ კავშირებსა და სტრუქტურებს. ამასთან, ვირტუალური თანასაზოგადოება არ არის მოწყვეტილი რეალობას, პირიქით, იგი საზრდოობს რეალობით და წარმოადგენს ამ რეალობის ასახვას, ოღონდ უკვე განსხვავებულ ფორმატში და კომუნიკაციის განსხვავებული ფორმით. დისერტაციაში დასაბუთებულია, რომ ვირტუალური თანასაზოგადოება არ ნიშნავს არსებული ფიზიკური სოციალური კავშირების მოსპობას, არამედ იგი აჩენს დამატებით შესაძლებლობებს და ახდენს არსებული სოციალური კავშირების შევსებასა და გაფართოებას. ამასთან, ეს არის პრინციპულად ახალი შესაძლებლობები და კავშირები, რომელთაც ძალუძს რადიკალურად შეცვალოს მართვის პროცესები. ამიტომაც, შეიძლება ითქვას, რომ ქსელური საზოგადოება

არის გლობალიზაციის შედეგად სტრუქტურირებული კომუნიკაციური სივრცის ადექვატური სოციალური ინტერაქციის ის ახალი კონფიგურაცია, რაც მიუღწეველია ტრადიციული ინსტიტუტებისათვის.

დისერტაციის მესამე ნაწილის მესამე თავი ეხება თანასაზოგადოების ახალი ტიპის ფორმების გავლენას მართვის მოდელზე. საზოგადოების განვითარების ისტორია ადასტურებს, რომ თვითორგანიზების პროცესები წინ უსწრებს და განსაზღვრავს საჯარო ხელისუფლების ფორმირების პროცესს. თანასაზოგადოებასა და ხელისუფლების პოლიტიკურ ნების ინტერესთა შეჯახება განაპირობებს საჯარო მართველობის მოდელს, რომელიც ყალიბდება პოლიტიკურ პროცესთა სუბიექტების კონკურენციის პირობებში.

ტრადიციულ, იერარქიულ საზოგადოებაში მართვა განიხილება, როგორც სუბიექტის (ხელისუფლების) მოქმედება მართვის ობიექტზე (საზოგადოებაზე). პოსტარაკლასიკური პარადიგმა კი მართვის სუბიექტის ადგილს განსაზღვრავს თავად ობიექტის (საზოგადოების) სტრუქტურაში, რომლის მიხედვით ხელისუფლება-საზოგადოება წარმოადგენს არა იერარქიულ, არამედ ქსელურ სისტემას. ქსელურ სისტემაში მთავარი სუბიექტი ხდება ინდივიდი, პიროვნება, რომელიც განთავისუფლებულია იერარქიული მარწუხებისაგან და გააჩნია სრული შესაძლებლობა წარმოაჩინოს საკუთარი პოტენციალი, რომელიც მყისიერად შეიძლება გახდეს ქსელის სხვა ნებისმიერი მომხმარებლისთვის გამოსაყენებელი და აისახოს მთლიანად ქსელის გაძლიერებაზე. ურთიერთკომუნიკაციის ასეთი ფორმა ზეგავლენას ახდენს და პრინციპულად ცვლის მართვის ტრადიციულ სქემას. ქსელურ საზოგადოებაში წამყვანი ადგილი უკავიათ მის წევრებს და არა სტრუქტურებს. ამიტომ, ქსელური საზოგადოება იგება და „იმართება“ წევრთა მონაწილეობით და არა ინსტიტუციებით. ამ დებულებიდან გამომდინარე, დისერტაციაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ქსელურ საზოგადოებაში წარმომადგენლობა, როგორც წამყვანი სტრუქტურა და ინსტიტუცია, თანდათან პოზიციებს დათმობს და ჩანაცვლდება თითოეული წევრის უშუალო მონაწილეობით, რაც გზას უხსნის „მონაწილეობითი დემოკრატიის“ ფორმების დამკვიდრებას.

დისერტაციაში განხილულია კეროლ პეიტმანის (1970) მონაწილეობითი დემოკრატიის (participate democracy) თეორია. ამ თეორიის კრიტიკოსები მის უმთავრეს ხარვეზად მიუთითებენ „პირდაპირი დემოკრატიის ეფექტიანი და მდგრადი ინსტიტუტის არსებობის შეუძლებლობაზე როგორც სივრცით-დროით ისე სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობაში“. (Грачев М.Н., Мадатов, А.С. 2004) და მიაჩნიათ, რომ „თანამედროვე პირობებში მონაწილეობითი მოდელი წარმოადგენს მხოლოდ იდეალს, სასურველ ნორმას, რომლისკენაც უნდა ვისწრაფოთ, მაგრამ რომლის მიღწევაც ძალიან რთულია“ (Баранов, Н.А. 2008).

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ეს მსჯელობა მართებულია ტრადიციული საზოგადოების, მაგრამ არა პოსტინდუსტრიული, საინფორმაციო საზოგადოებისთვის. ონ-ლაინ საზოგადოებაში დრო-სივრცის კატეგორიები აღარ წარმოადგენენ ურთიერთობის შემაფერხებელ ფაქტორებს, ხოლო სუბიექტ-ობიექტის ურთიერთობა იცვლება სუბიექტისა და ობიექტის ურთიერთშერწყმით, რის გამოც პირდაპირი დემოკრატიის განხორციელება არათუ შეუძლებელი, არამედ სრულიად რეალური ხდება.

თანამედროვე ეპოქაში უმთავრესი ღირებულება და რესურსია ინფორმაცია. ონ-ლაინ საზოგადოება თანაბრად ხელმისაწვდომს ხდის ყველასთვის ამ რესურსს. თუმცა, აქ დგება პრობლემა, როცა მოზღვავებული და უსასრულო რაოდენობის ინფორმაცია განაპირობებს „ინფორმაციულ ვაკუუმს“. დისერტაციაში განხილულია თეოდორ ადორნოს (1992) და ი. ჰაბერმანსის მიერ დასმული პრობლემა, როცა ინფორმაციის მასის გაზრდამ და საინფორმაციო ინდუსტრიის განვითარებამ კიდევ უფრო გაზარდა მანიპულირების შესაძლებლობა და წარმოშვა „დემოკრატიის დეფიციტი – ვარდნა რეალურ დემოკრატიულ ქმედებებსა და იდეებს შორის.“

დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ ეს არის მართვის ტრადიციული მოდელის პრობლემა, როცა ერთ მხარეს დგას ინფორმაციის შექმნისა და გავრცელების ინსტიტუტები, ხოლო მეორე მხარეს საზოგადოება, როგორც ინფორმაციის მიმღები. ქსელური მართვისა და ქსელური საზოგადოების ერთ-ერთი უპირატესობაც იმაში მდგომარეობს, რომ ქსელური მართვის პროცესში ონ-ლაინ თანასაზოგადოება არის არა მხოლოდ ინფორმაციის მიმღები, არამედ ინფორმაციის შემქმნელიც და გამავრცელებელიც.

„მონაწილეობითი დემოკრატიის“ უპირატესობას და მართვის ამ ფორმის დანერგის აუცილებლობას განაპირობებს ისიც, რომ თანამედროვე ეპოქაში თითქმის ყოველწუთიერმა ინფორმაციამ და მასზე ხელმისაწვდომობამ უაღრესად დინამიური და მუდმივად ცვალებადი გახადა იდეები, შეხედულებები, ინტერესები და მთლიანად საზოგადოების ცხოვრება. XX საუკუნის ბოლომდე ტრადიციულ საზოგადოებაში არსებული სტაბილური უმრავლესობა, რომელიც ესადაგებოდა საარჩევნო ციკლებს და ქმნიდა წარმომადგენლობითი დემოკრატიის საფუძველს, თანამედროვე ეპოქაში იცვლება დინამიური უმრავლესობით, რომელიც მუდმივად განიცდის ცვლილებას ყოველ კონკრეტულ მოვლენასთან და საკითხთან მიმართებით.

დისერტაციაში მოყვანილი სტატისტიკური ინფორმაციით ნაჩვენებია სოციალური ქსელების მუდმივად მზარდი გავრცელება და მათი გავლენა პოლიტიკურ პროცესებზე, რაც მიუთითებს, რომ მართვის მოდელში ჩანაცვლების პროცესი უკვე დაწყებულია. ნაჩვენებია, რომ XXI საუკუნე არის წინა საუკუნეებისგან პრინციპულად განსხვავებული კომუნიკაციური და ინფორმაციული ეპოქის დასაწყისი. ახალი ეპოქა მოითხოვს და ახდენს კარდინალურ ცვლილებებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, საზოგადოების კონსტრუქციაში და მართვის სისტემაში. გლობალიზაციის უპირველესი ეფექტი ვლინდება საზოგადოების „ატომიზაციით“, რაც ნიშნავს საზოგადოების არსებული ტრადიციული სტრუქტურების რღვევას. მაგრამ ეს სულაც არ არის „კაცობრიობის აღსასრული“. ინდივიდუალიზმი შეუთავსებელია ტრადიციულ, მაგრამ აუცილებელია ონ-ლაინ საზოგადოებისთვის.

ტრადიციული საზოგადოების საფუძველია შრომის განაწილების პრინციპი. ასეთი საზოგადოება ეფუძნება ერთობლივ, კოლექტიურ მოქმედებას, როცა თითოეულს გარკვეული, კონკრეტული ადგილი უკავია და არის „ჭანჭიკი“ ერთიან მექანიზმში. ამიტომაც, ასეთი ტიპის საზოგადოებაში ინდივიდუალური მოქმედებები საფრთხის შემცველია. ასეთი მოქმედებები არღვევენ იერარქიულ წესრიგს და ინდივიდი მუდმივ კონფლიქტშია საზოგადოებასთან. სრულიად

საპირისპირო მდგომარეობაა ქსელურ საზოგადოებაში. „რიზომას“ მოდელში სწორედ ინდივიდებს, ინდივიდუალურ მოქმედებებს უჭირავს წამყვანი ადგილი და ამ მოდელში უკვე იერარქიული, თუნდაც დემოკრატიული გზით შექმნილი წარმომადგენლობითი სტრუქტურები მოდიან კონფლიქტში ახალი ტიპის საზოგადოებასთან. თანამედროვე, ინფორმაციული და ცოდნის საზოგადოება არის რადიკალურად განსხვავებული ინდუსტრიული (მანუფაქტურული) საზოგადოებისგან. ამ ტიპის საზოგადოების განვითარება დამოკიდებულია არა ზუსტად გაწერილ ფუნქციათა შესრულებასა და იერარქიულ ორგანიზაციაზე, არამედ ინდივიდუალურ, ზოგჯერ სრულიად არაორდინალურ გადაწყვეტილებებსა და ქსელურ ურთიერთობებზე. ასეთი ტიპის საზოგადოება ეფუძნება ინდივიდის თავისუფლებას და მის უნარს გამოავლინოს საკუთარი, ინდივიდუალური შესაძლებლობები.

ამ მოსაზრებებიდან გამომდინარე დისერტაციაში კეთდება დასკვნა, რომ მონაწილეობითი დემოკრატია არის მართვის ის ფორმა, რომელიც სრულად შეესაბამება და რეზონანსულია საზოგადოებაში მიმდინარე თვითორგანიზებასთან. ეს არის განვითარების ბუნებრივი და გარდაუვალი პროცესი, რომელიც რადიკალურად ცვლის დამკვიდრებულ შეხედულებებს და ტრადიციულ ღირებულებებს.

იმის დასადგენად, თუ რამდენად არის ქსელური მართვის მოდელი და ქსელური ურთიერთობები მისაღები და მისადაგებელი საქართველოს რეალობას, დისერტაციაში დახასიათებულია ქართული საზოგადოების ისტორიული ბედ-უკუღმართობის გამო ჩამოყალიბებული თვითორგანიზების სპეციფიური ფორმა, რასაც ილია ჭავჭავაძე „გათითოკაცებულ“ საზოგადოებას უწოდებს და ხასიათდება უკიდურესი ინდივიდუალიზმით, არაორგანიზებულობითა და კოლექტიური მოქმედების მიუღებლობით. ქართული საზოგადოების ეს თვისება თითქმის გადაუჭრელ პრობლემას წარმოადგენს ტრადიციული საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ასაშენებლად. მაგრამ, ეს თვისება არის უმთავრესი ღირებულება და აუცილებელი პირობაც კი თანამედროვე, ქსელური საზოგადოებისთვის. ქსელური საზოგადოება არის ინდივიდების საზოგადოება. ამ ტიპის საზოგადოებაში ინდივიდუალიზმი თამაშობს მთავარ როლს და ინდივიდუალური ქმედების ერთობლიობა განაპირობებს ქსელის განვითარებას. ამდენად, ის თვისება, რაც უარყოფითად ფასდება ტრადიციულ საზოგადოებაში, არის არა მხოლოდ დადებითი, არამედ აუცილებელიც ქსელური საზოგადოებისთვის. ამიტომ, საქართველოს დღევანდელი, ინდივიდუალიზირებული საზოგადოება ბევრად უფრო იოლად მოერგება და უფრო ბუნებრივად მიიღებს ქსელურ ურთიერთობას და მონაწილეობით მართვას, ვიდრე იერარქიულ, თუნდაც დემოკრატიულ პრინციპების საფუძველზე შექმნილ ორგანიზაციულ სტრუქტურებს.

ამ მოსაზრებებიდან გამომდინარე, დისერტაციაში კეთდება დასკვნა, რომ საქართველოში ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირებისა და მართვის სისტემაში თანასაზოგადოების როლის განსაზღვრისას საჭიროა ორიენტაცია ავიღოთ თანასაზოგადოების ქსელურ და არა „ტრადიციულ“, იერარქიულ ფორმების დამკვიდრებაზე.

დისერტაციის ბოლო, მეოთხე დასკვნით ნაწილში განხილულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ძირითადი პრობლემები და

მოცემულია რეკომენდაციები მათ გადასაწყვეტად. მეოთხე ნაწილი შედგება ორი თავისაგან. პირველ თავში 2002-2016 წ.წ. ჩატარებული კვლევებისა და ანგარიშებზე დაყრდნობით შეფასებულია ადგილობრივი თვითმმართველობისადმი ნდობისა და თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის დონე. შეფასების გასაკეთებლად გამოყენებული იქნა საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის მიერ 2002 და 2005 წ.წ. კვლევა „არასამთავრობო ორგანიზაციების მიმართ მოსახლეობის დამოკიდებულების სოციოლოგიური შესწავლა“; სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტის მიერ 2009 წ. ჩატარებული კვლევა „მოქალაქეთა მონაწილეობა თვითმმართველობაში“; პაველ სვიანიევიჩის მიერ 2011 ჩატარებული კვლევა და ანალიზი „საზოგადოებრივი აზრი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ საქართველოში“; საზოგადოებრივი კვლევის ცენტრის მიერ ჩატარებული კვლევა და ანალიზი „სოციალური კაპიტალის როლი საქართველოს სოფლის განვითარებაში“; G-PAC პროგრამისა და „სამოქალაქო საზოგადოების რეგიონული ქსელის“ ფარგლებში ა/ო „სიდა“-ს მიერ 2013 წ. ჩატარებული „სოფლის მოსახლეობის კვლევა“; ACT-ის მიერ 2013 და 2015 წ.წ. ჩატარებული „საქართველოს მოსახლეობის კმაყოფილების კვლევა საზოგადოებრივი მომსახურებით კვლევა“. აგრეთვე ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველოს მიერ“ 2007, 2008, 2009-2010 წ.წ. „ადგილობრივი დემოკრატიის განვითარების წლიური ანგარიში“; სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრის მიერ გამოცემული „ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991-2014“ და „ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა საქართველოში 2013-2014“.

ამ კვლევებისა და ანგარიშების საფუძველზე ნაჩვენებია ადგილობრივი თვითმმართველობისადმი მოსახლეობის ნდობის დაბალი ხარისხი, თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის დაბალი დონე და საზოგადოებაში ფრუსტრაციის ხარისხის ზრდის ტენდენცია (თვითმმართველობისათვის არასოდეს მიუმართავს მოქალაქეთა 78%. ხოლო მოსახლეობის 80% არ აქვს იმედი, რომ თვითმმართველობის განხორციელებაში მათი ჩართულობა იქნება შედეგის მომტანი). ასეთი მდგომარეობა განაპირობებს იმას, რომ ხდება საქართველოს მოქალაქეების საჯარო ცხოვრებიდან „სისტემური გამოთიშვა“ (სვიანიევიჩი,პ. 2011).

დისერტაციის მეოთხე ნაწილის მეორე თავში განხილულია ადგილობრივი თანასაზოგადოების დაბალი სოციალურ-პოლიტიკური აქტიობის ძირითადი მიზეზები და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები ამ პრობლემათა გადასაწყვეტად.

დისერტაციაში გამოყოფილია თანასაზოგადოების დაბალი სოციალურ-პოლიტიკური აქტიობის შემდეგი ძირითადი მიზეზები:

1) „საზოგადოების ატომიზაცია“. ეს წარმოადგენს არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ პრაქტიკულად ყველა ქვეყნისათვის დამახასიათებელ პრობლემას. უკვე ნახევარ საუკუნეზე მეტია სოციოლოგები და პოლიტოლოგები საუბრობენ საზოგადოების დაბალ სოციალურ-პოლიტიკურ აქტიობაზე, რაც გამოიხატება არა მხოლოდ არჩევნებში, არამედ მთლიანად საზოგადო ცხოვრებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის შემცირებით. ზ. ბაუმანის (2005) აზრით თანამედროვე საზოგადოების მიერ შექმნილი „ატომიზირებული ინდივიდუუმები“ ნაკლებად

არიან ორიენტირებულნი და შემძლე სახლისა და სამუშაოს გარეთ გააჩნდეთ მყარი სოციალური ურთიერთობები. უმეტეს შემთხვევაში ადამიანი მხოლოდ საკუთარი ძალის იმედადაა. სოციალურ ატომიზაციას განსაკუთრებით ხელს უწყობს ურბანიზაცია. ქალაქი, თავის არქიტექტურით აიძულებს ადამიანს ჩაიკეტოს თავის ბინასა და სამუშაო ადგილზე. პირის წარმატებულობა უმთავრესად განისაზღვრება მატერიალური მდგომარეობით და საზოგადოებრივი საქმიანობა ნაკლებ პოპულარული ხდება.

დისერტაციაში გაკრიტიკებულია ეს მოსაზრება და დასაბუთებულია, რომ „საზოგადოების ატომიზაცია“ არის არა მიზეზი, არამედ განვითარების (მათ შორის ურბანიზაციის) შედეგი. საზოგადოების „ატომიზაცია“ წარმოადგენს მიმდინარე ევოლუციური პროცესის შედეგს და არა აქტიობის შემცირების მიზეზს. მიზეზი მდგომარეობს საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების შეუთავსებლობასთან საერთო ინტერესების ფორმირებისა და განხორციელების ტრადიციულ ინსტიტუტებთან, ფორმებთან და მეთოდებთან. ამიტომ, სწორედ მათი შეცვლაა საჭირო, რათა ისინი მიესადაგოს საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებებს.

2) სოციალური ფენების პოლარიზება და მათ შორის მზარდი განსხვავებულობა. საბჭოთა წყობილებაში აღზრდილი ადამიანები მოუძნადებელნი აღმოჩნდნენ ცივილური ფორმით გადასულიყვნენ საბაზრო ეკონომიკაზე. სახელმწიფო სტრუქტურებმა ამ პროცესის ჰარმონიულად წარმართვის ნაცვლად, ხელი შეუწყვეს ქონების დატაცებასა და განადგურებას, რომლის შედეგად მოხდა სოციალური ფენების პოლარიზება. საზოგადოების პოლარიზებული ფენების არსებობა ხელს უშლის საერთო ინტერესების და შესაბამისად თანასაზოგადოების ფორმირებას. სიღარიბის ზღვარზე და ზღვარს ქვემოთ მყოფი ადამიანები, რომლებიც საზოგადოების უდიდეს ნაწილს შეადგენენ, თავის ძალისხმევას მიმართავენ საარსებო წყაროს საძიებლად. ასეთ საარსებო წყაროდ კი უპირატესად სახელმწიფო სოციალურ დახმარებაში პოულობენ. შესაბამისად, მათი მთავარი ინტერესი მიმართულია ამ შემწეობის მიღებასა და შენარჩუნებისაკენ. ასეთი მდგომარეობა განაპირობებს იმას, რომ აქტიობა იცვლება შემგუებლობით. ინდივიდები ხარჯავენ თავის დროს და ძალისხმევას რათა მოერგონ და შეეგუონ არსებულ მდგომარეობას და არ არიან მზად ძალისხმევა მიმართონ არსებული მდგომარეობის შეცვლისაკენ. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად შემოთავაზებულია სოციალური დახმარების პოლიტიკის რადიკალური შეცვლა, ხოლო მეორე მხრივ თვითორგანიზების მასტიმულირებელი ინსტრუმენტების გამოყენება. როგორც მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა ადასტურებს, არსებობს პირდაპირ პროპორციული დამოკიდებულება თანასაზოგადოების თვითორგანიზების დონესა და თანასაზოგადოების წევრთა ცხოვრების დონეს შორის. რაც უფრო მაღალია თანასაზოგადოების თვითორგანიზებულობა და სოციალური კაპიტალი, მით უფრო მაღალია თანასაზოგადოების წევრთა ცხოვრების დონე. დისერტაციაში შემოთავაზებულია რეკომენდაცია, რომ საჭიროა თანასაზოგადოების განვითარება (community development) აყვანილი იქნა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე და ადგილობრივ თანასაზოგადოების განსავითარებლად მოხდეს სპეციალური პროგრამების დაფინანსება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან.

3) პროფესიონალებსა და არაპროფესიონალ აქტივისტებს და ზოგადად ადგილობრივ მოსახლეობაში განსხვავებული ინტერესების არსებობა. ეს არის პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების პრობლემა, როცა ადგილობრივი აქტივისტები იკავებენ რა რომელიმე არჩევით თანამდებობას, თავის საქმიანობას მიმართავენ პირადი ან კორპორატიული მიზნების მისაღწევად. ამიტომ თავისუფალი და დემოკრატიული არჩევნების გზითაც კი არჩეული პირები ანგარიშვალდებულნი ხდებიან მისი კანდიდატურის წამომყენებელ პარტიის ან სულაც მესამე პირების მიმართ და არა საკუთარი ამომრჩევლებისა და თანასაზოგადოების წინაშე. ეს პრობლემა დაკავშირებულია წარმომადგენლობითი ინსტიტუტების არაეფექტურობაზე, განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა საზოგადოებაში, რომლის გადაწყვეტის ყველაზე ოპტიმალურ გზად შემოთავაზებულია მონაწილეობითი ფორმების დამკვიდრება.

4) ადგილობრივი თანასაზოგადოების აქტიობის ზრდაში სახელმწიფო ხელისუფლების პოლიტიკური ნების არ არსებობა. ამ პრობლემის გადაწყვეტის გზად, დისერტაციაში რეკომენდირებულია თვითმმართველობის თვითორგანიზებადი საწყისის განვითარება, რომელიც ხელისუფლებით საწყისთან სინერგიული კავშირით თავად მოახდენს გავლენას ხელისუფლების პოლიტიკური ნების ფორმირებაზე.

5) დასახლების სტატუსის არ არსებობა. ადგილობრივი თანასაზოგადოება იქმნება კონკრეტულ ტერიტორიასთან დაკავშირებული ინტერესებიდან გამომდინარე. ამიტომ, თანასაზოგადოების აქტიურობა განპირობებულია იმით თუ რა უფლებები აქვთ და რა ზეგავლენის მოხდენა შეუძლიათ ამ ტერიტორიის განვითარებისთვის. საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობით, დასახლება არის მხოლოდ გეოგრაფიული ადგილი, მისამართი, რომელიც აღნიშნავს პირის რეგისტრაციის ადგილს. ასეთი მდგომარეობა ხელს უშლის ადგილობრივი თანასაზოგადოების ჩამოყალიბებას, რადგან ის საერთო ინტერესები, რომელიც შეიძლება არსებობდეს ამ ტერიტორიასთან მიმართებით ვერ ღებულობს შესაბამის სამართლებრივ მხარდაჭერასა და ფორმირებას.

დასახლება საუკუნეების განმავლობაში იყო თანასაზოგადოების არა მხოლოდ ტერიტორიული, არამედ, საერთო ინტერესების ფორმირების საფუძველი. საერთო სარგებლობის საძოვარი, სათიბი, სარეზერვო დანიშნულების მიწა, მიმდებარე ტყე, ჭალა, მდინარე თუ წყარო წარმოადგენდა თანასაზოგადოების სამკვიდროს, რომელსაც თანასაზოგადოება დამოუკიდებლად უვლიდა, პატრონობდა და განაგებდა. სწორედ ეს განაპირობებდა თანასაზოგადოების, როგორც სუბიექტის არსებობას. გასაბჭოების შემდეგ, თანასაზოგადოების სამკვიდროს „საერთო-სახალხო“ საკუთრებად გამოცხადებით, ნიადაგი გამოეცალა თანასაზოგადოებას არსებობას. დისერტაციაში ნაჩვენებია, რომ სწორედ ეს არის მთავარი მიზეზი, რომლის შედეგად დასახლებამ დაკარგა სტატუსი. ამან განაპირობა ის, რომ თანასაზოგადოება „პატრონიდან“ იქცა „ხიზნად“. ამ პრობლემის გადასაწყვეტად, დისერტაციაში აუცილებელ პირობადაა მიჩნეული დასახლებისათვის იმ ქონების დაბრუნება, რომელიც მას ჩამოერთვა გასაბჭოების შედეგად. ნაჩვენებია, რომ დასახლებისათვის „სამკვიდროს“ დაბრუნებით არა მხოლოდ ხელი შეეწყობა თანასაზოგადოების ფორმირებას (შეიქმნება საერთო ინტერესების ჩამოყალიბების საფუძველები), არამედ

პრინციპულად შეიცვლება თანასაზოგადოების დამოკიდებულებაც ამ ქონების მიმართ.

დასახლებისათვის სტატუსის აღდგენა და ქონების დაბრუნება ასევე უკავშირდება დასახლების მართვის სტრუქტურებისა და ორგანოს საკითხს. ამ საკითხთან დაკავშირებით, დისერტაციაში დასაბუთებულია, რომ დაუშვებელია კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტის საფუძველზე დასახლების მართვის ორგანოს სტრუქტურისა და უფლებამოსილების განსაზღვრა. დისერტაციით, თანასაზოგადოების თვითორგანიზების ყველაზე ბუნებრივ და შესაბამისად, ყველაზე ოპტიმალურ ფორმად მიჩნეულია „რიზომას“ მოდელი, რომელიც გამორიცხავს იერარქიას, ეფუძნება თანასაზოგადოების ყველა წევრის რეალურ თანაბარუფლებიანობას და საშუალებას აძლევს თანასაზოგადოების ყველა წევრს მაქსიმალურად გამოავლინოს საკუთარი შესაძლებლობები. ამასთან, აღნიშნულია, რომ ეს მოდელი რეალიზებადია ონ-ლაინ საზოგადოებაში, ხოლო შესაბამისი ტექნოლოგიური საშუალებების გარეშე შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ მცირე დასახლებაში, სადაც ყველა ყველას იცნობს და აქვთ ერთმანეთთან ყოველდღიური ურთიერთობა. საშუალო და დიდ დასახლებებში, ეს მოდელი, შესაბამისი ტექნოლოგიური უზრუნველყოფის გარეშე ვერ იმუშავებს. ამიტომ, ასეთი ტიპის დასახლებებში გვერდს ვერ ავუვლით სპეციალური ინსტიტუციის შექმნის საჭიროებას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს საერთო ინტერესების შესაბამისად დასახლების განვითარების დაგეგმვა და დასახლების ქონების მართვა. მაგრამ, ასეთი ინსტიტუციის შექმნისას უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ ის არის თვითორგანიზებადი ერთობის და არა ხელისუფლების ინსტიტუტი. ამიტომ, მისი შექმნა და ფუნქციონირება უნდა დაეფუძნოს თვითორგანიზების პრინციპებს და არ უნდა მოხდეს ამ ინსტიტუტის ზედმეტი ფორმალიზება, რომლითაც იგი შეიძლება გადაიქცეს ადმინისტრაციულ ორგანოდ და თანასაზოგადოების ინტერესების ნაცვლად მოახდინოს საკუთარი ინტერესების ფორმალიზება. ამ მოსაზრებიდან გამომდინარე, დისერტაციაში შემოთავაზებულია მოხდეს დასახლების მართვის ორგანოს - „საზოგადოებრივი საბჭოს“ შექმნა მოსახლეობის გამოკითხვის გზით, იმის გათვალისწინებით, რომ პირის „საზოგადოებრივი საბჭოს“ წევრად შერჩევა, არ ნიშნავს ამ პირის განსაკუთრებულ სტატუსს და მოსახლეობის კვლავ პასიურ ობიექტად დარჩენას. დასახლების ნებისმიერ მცხოვრებს უნდა ქონდეს უფლება დაესწროს საბჭოს სხდომას და იმავე უფლებებით (მათ შორის ხმის უფლება) ისარგებლოს, როგორც „საზოგადოებრივი საბჭოს“ წევრმა. ანუ, დასახლების მართვის ინსტიტუციის წევრია მთლიანად დასახლების მოსახლეობა, ხოლო შერჩევა ხდება იმ პირების გამოსაყოფად, რომლებიც იქნებიან „საკონტაქტო პირები“. „საზოგადოებრივი საბჭოს“ ამგვარი ფორმირება საშუალებას იძლევა მოსახლეობა მაქსიმალურად იქნეს ჩართული დასახლების საჭირობოროტო საკითხების გადაწყვეტაში, შერჩეულ საბჭოს წევრებს არ ქონდეთ სხვებისგან განსხვავებული განსაკუთრებული დამატებითი უფლებები და ვალდებულებები. ასეთი სახით მივიღებთ საკმაოდ მოქნილ ინსტიტუციას, რომელიც „რიზომას“ მსგავსია და შესაბამისი ტექნოლოგიური უზრუნველყოფის შემთხვევაში ადვილად გადავა მართვის ახალ მოდელზე.

დისერტაციაში აღნიშნულია, რომ დასახლების მართვასა და თანასაზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა

ენიჭება მუნიციპალიტეტის წარმომადგენელს, რომელმაც ადმინისტრაციულ ფუნქციებთან ერთად უნდა შეიძინოს „ორგანიზატორის“ (Community development worker) ფუნქციები. წარმომადგენლის საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება უნდა იყოს ადგილობრივ მოსახლეობისთვის დახმარების გაწევა საერთო ინტერესების ფორმირების, დისკუსიების წარმართვის, დასახლების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის მომზადებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრის მიზნით. ამ ფუნქციის შესრულებას, რა თქმა უნდა, სჭირდება შესაბამისი კვალიფიკაცია და უნარ-ჩვევები. ამიტომ, საჭირო იქნება საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში შემოღებული იქნეს სპეციალური სასწავლო დისციპლინა, რომელიც მოამზადებს თანასაზოგადოების განვითარების სპეციალისტებს.

6) თვითმმართველი ერთეულის შეზღუდული უფლებამოსილებები. თვითმმართველობის განსახორციელებლად პირის აქტიობა დაკავშირებულია თავად თვითმმართველობის ორგანოთა უფლებამოსილებასთან. რაც უფრო ფართოა მუნიციპალიტეტის უფლებამოსილება, მით უფრო მეტია მოქალაქის ინტერესი მონაწილეობა მიიღოს თვითმმართველობის განხორციელებაში. ამიტომ, საჭიროა პირველ რიგში კონსტიტუციის დონეზე იქნეს აღიარებული სახელმწიფოსა და მუნიციპალიტეტს შორის უფლებამოსილების გადანაწილების სუბსიდიარობის პრინციპი. ამ პრინციპის დაცვა უზრუნველყოფს დეცენტრალიზაციის განხორციელებას და ცენტრალური უწყებებიდან მოსახლეობის უპირველესი საზოგადოებრივი მომსახურების მიწოდებასთან დაკავშირებული უფლებამოსილებების (კომუნალური, განათლების, სოციალური უზრუნველყოფის, ბუნებრივი რესურსების მართვის) გადაცემას მუნიციპალიტეტებისათვის.

7) საფინანსო-ეკონომიკური რესურსების სიმწირე. დისერტაციაში აღნიშნულია, რომ რესურსული უზრუნველყოფის გარეშე მხოლოდ უფლებამოსილების გაზრდა ვერ იქნება შედეგის მომტანი. ამიტომაც, ფისკალური დეცენტრალიზაცია წარმოადგენს თვითმმართველობის განვითარების ერთ-ერთ ცენტრალურ საკითხს. ამ თვალსაზრისით განხილულია „კრიტიკული მასის“ თეორია. ამ თეორიის თანახმად არსებობს გარკვეული კრიტიკული მასის ზღვარი (ადგილობრივი ბიუჯეტის ზომა), რომლის გადალახვის შემთხვევაში საფუძველი ეძლევა მოქალაქეთა მიერ თვითმმართველობის განხორციელებას. ამ ზღვრის მიღწევამდე კი ფუჭი იქნება ნებისმიერი სხვა რაიმე მასტიმულირებელი მექანიზმების შემოღება თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მოსაზიდად.

მოყვანილი მაგალითებითა და კვლევის შედეგებით დასაბუთებულია, რომ მარტო ფინანსური რესურსების სიდიდე არ არის მოქალაქეთა აქტიურობის განმაპირობებელი. ცხადია, აუცილებელია ფისკალური დეცენტრალიზაცია, აუცილებელია მუნიციპალიტეტებს ქონდეთ უფლებამოსილების განსახორციელებლად თანაბარზომიერი ფინანსური რესურსები, მაგრამ კიდევ უფრო მთავარია ამ რესურსების დამოუკიდებლად და მოსახლეობის ინტერესების შესაბამისად განკარგვა.

დისერტაციის **დასკვნაში** აღნიშნულია, რომ საჭიროა მოვახდინოთ როგორც საკანონმდებლო, ისე პრაქტიკული საქმიანობის კონცეპტუალური გადაფასება,

თვითმმართველობის არსის, სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში მისი ადგილის, თვითორგანიზებისა და ადგილობრივი თანასაზოგადოების მნიშვნელობის, მათი ფორმირებისა და განვითარების დაფუძნება თანამედროვე თეორიებზე. ამ მიზნის განსახორციელებლად მოცემულია გასატარებელი ღონისძიებები, რომელებიც წარმოადგენენ ნაშრომის ძირითად შედეგებს.

ნაშრომის ძირითადი შედეგები

1. თვითმმართველობის არსის გაგება უნდა დაეფუძნოს დუალისტურ თეორიას, რომლის მიხედვით თვითმმართველობა წარმოადგენს საზოგადო და სახელმწიფო ელემენტების ერთობლიობას. მასში ხდება როგორც ადგილობრივი საზოგადოების ისე სახელმწიფოს ინტერესებისა და ხედვების თავმოყრა და შეჯერება. თვითმმართველობის ასეთი, ორგვაროვანი ბუნება განაპირობებს იმას, რომ არასწორია ძირითადი აქცენტების გადატანა თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს ურთიერთგამიჯვნაზე. თვითმმართველობა ვერ იქნება „სახელმწიფო სახელმწიფოში“. ასეთი გამიჯვნით, რეალურად ხდება თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს დაპირისპირების პროვოცირება, სადაც თვითმმართველობა ყოველთვის წაგებული დარჩება. ამიტომ, ადგილობრივი თვითმმართველობა არ უნდა დაუპირისპიროთ სახელმწიფოს. თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს ფუნქციონირება განხილული უნდა იქნეს ერთიან სისტემაში, რომელიც მოიცავს როგორც ორგანიზებად, ისე თვითორგანიზებად საწყისებს.

2. თვითმმართველობის განხორციელების უმთავრესი პრინციპია მოქმედების თავისუფლება, გადაწყვეტილების მიღება დამოუკიდებლად და საკუთარი პასუხისმგებლობით. ამ პრინციპის რეალიზებისათვის მხოლოდ უფლებამოსილების გამიჯვნა არა არის საკმარისი. თვითმმართველობა უნდა ხორციელდებოდეს კანონის ფარგლებში (როგორც ამას აღიარებს „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტია) და არა კანონმდებლობის შესაბამისად (როგორც ეს არის მოცემული საქართველოს კონსტიტუციითა და ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით). აუცილებელია საბოლოოდ უარი ითქვას საბჭოთა პერიოდიდან დამკვიდრებულ „intra vires“ პრინციპზე. კანონით უნდა დადგინდეს თვითმმართველობის განხორციელების ფარგლები და არა განხორციელების წესი. ამიტომ, პრინციპულად არასწორია კანონით და კანონქვემდებარე აქტებით თვითმმართველობის განხორციელებისა და საქმიანობის წესის დეტალური გაწერა, რაც ზღუდავს მოქმედების თავისუფლებას და თვითმმართველობის ორგანოებს აქცევს ამ წესების მხოლოდ შემსრულებლად.

3. საჭიროა მოხდეს მუნიციპალიტეტის საკუთარი უფლებამოსილებების დაყოფა სახეებად და გამოიყოს სავალდებულო უფლებამოსილებები. ასევე აუცილებელია თვითმმართველობის ცნების განსაზღვრისას აღდგეს „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის აღიარებული თვითმმართველობის განხორციელების მიზანი, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების შესაბამისად. დაუშვებელია თვითმმართველობის განხორციელების დავიწროება მხოლოდ საზოგადოებრივი მომსახურების მიწოდებით. თვითმმართველობისთვის

უმთავრესია არა „ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტა“, არამედ ამ საკითხების გადაწყვეტა მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით.

4. აუცილებელია კანონით მოხდეს თვითმმართველობის უფლების სუბიექტად ადგილობრივი თანასაზოგადოების აღიარება, ადგილობრივი თანასაზოგადოება უნდა განიმარტოს, როგორც ლოკალურ ტერიტორიასთან დაკავშირებულ მოსახლეობის თვითორგანიზებული ერთობა. ამასთან, თანასაზოგადოება შეიძლება ჩამოყალიბდეს მხოლოდ ბუნებრივი თვითორგანიზების პროცესში. გარე ფაქტორებს შეუძლიათ მხოლოდ ინიცირება გაუწიონ და ხელი შეუწყონ მოსახლეობის თანასაზოგადოებად ტრანსფორმაციის პროცესს და დაუშვებელია ამ პროცესში იძულებითი სახის ჩარევა.

5. აუცილებელია დასახლებისთვის (თვითმმართველი ქალაქის უბნებისათვის) იურიდიული პირის სტატუსის მინიჭება და თანასაზოგადოებისათვის მისი მართვაში გადაცემა. დასახლებას უვადო და უსასყიდლო სარგებლობის უფლებით უნდა გადაეცეს დასახლების არსებობისათვის აუცილებელი ქონება. დასახლებისათვის იურიდიული პირის სტატუსის მინიჭება შექმნის საერთო ინტერესების და შესაბამისად ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების საჭიროებას, რაც იძლევა მდგომარეობის რადიკალურად შეცვლის შესაძლებლობას. ასეთი მიდგომა მართვის მონაწილეობითი ფორმების დანერგვით, თითოეული ინდივიდის სხვაზე დამოკიდებულებისა და „მთხოვნელის“ მდგომარეობა შეიცვლება მეპატრონის პოზიციით, რადგან ქსელური ურთიერთობა გამორიცხავს იერარქიულ დაქვემდებარებას, პასუხისმგებლობის ერთმანეთზე გადაბრალებას და „მაყურებლის“ პოზიციაში ყოფნას. დასახლება (უბანი) არის ის ყველაზე ბუნებრივი ტერიტორიული ერთეული სადაც არის შესაძლებელი ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფუნქციონირების დაწყება და თვითმმართველობის საზოგადოებრივი საწყისების გააქტიურება, რაც უშუალო ზემოქმედებას მოახდენს მუნიციპალიტეტის ორგანოების საქმიანობაზე და უზრუნველყოფს თვითმმართველობის განხორციელებას მოსახლეობის ინტერესების შესაბამისად, დამოუკიდებლად და საერთო პასუხისმგებლობით.

6. საქართველოს სინამდვილეში თვითმმართველობის განხორციელება და არსებობა დაკავშირებულია საზოგადოებრივ საწყისების გამლიერებაზე, რაც თანამედროვე პირობებში მხოლოდ მონაწილეობითი ფორმების გააქტიურებით შეიძლება იქნეს მიღწეული. ამიტომ, საჭიროა კანონით დამზებული იქნეს ადგილობრივი რეფერენდუმი, როგორც ადგილობრივი თანასაზოგადოების მიერ თვითმმართველობის უშუალო განხორციელების ფორმა. მუნიციპალიტეტების არსებული ტერიტორიული საფუძვლები, როცა თვითმმართველი ერთეული წარმოდგენილია ან მსხვილი თვითმმართველი ქალაქის ან დასახლებათა ერთობლიობის სახით, იძლევა იმის საშუალებას, რომ მონაწილეობითი ფორმები დაინერგოს მუნიციპალიტეტში შემავალ დასახლებებში და თვითმმართველი ქალაქის უბნებში. იმ ბუნებრივ ტერიტორიულ ერთეულებში, რომლებიც ქმნიან ადგილობრივი თანასაზოგადოების ფორმირების ტერიტორიულ საფუძველს.

7. დასახლების მართვასა და თანასაზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მუნიციპალიტეტის წარმომადგენელს, რომელმაც ადმინისტრაციულ ფუნქციებთან ერთად უნდა

შეიძინოს „ორგანიზატორის“ (Community development worker) ფუნქციები. წარმომადგენლის საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება უნდა გახდეს ადგილობრივ მოსახლეობისთვის დახმარების გაწევა საერთო ინტერესების ფორმირების, ურთიერთკომუნიკაციის გაუმჯობესების, დისკუსიების წარმართვის, დასახლების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის მომზადებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრის მიზნით. წარმომადგენელმა უნდა იტვირთოს არა ხელმძღვანელისა და ლიდერის, არამედ ორგანიზატორის ფუნქციები და შეასრულოს „კატალიზატორის“ როლი თანასაზოგადოების ჩამოსაყალიბებლად. ამ ფუნქციის შესრულებას, რა თქმა უნდა, სჭირდება შესაბამისი კვალიფიკაცია და უნარ-ჩვევები. ამიტომ, საჭირო იქნება საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში შემოღებული იქნეს სპეციალური სასწავლო დისციპლინა, რომელიც მოამზადებს თანასაზოგადოების განვითარების სპეციალისტებს.

8. საჭიროა მოხდეს არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების უფრო დეტალური კლასიფიცირება, სადაც ცალკე სახედ იქნება გამოყოფილი კორპორაციულად ორგანიზებული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები (კონდომინიუმი, დასახლება), მუნიციპალიტეტის მიერ დაფუძნებული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები (სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებები, სკოლისგარეშე დაწესებულებები და ა.შ.). ასევე სასურველია არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის ცალკე სახედ გამოიყოს თავად მუნიციპალიტეტების ასოციაციები.

9. თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები რადიკალურად ცვლიან საზოგადოებაში არსებულ ურთიერთობებს. ახალი ეპოქა მოითხოვს ახალი ტიპის თანასაზოგადოების ფორმებს. ეს ფორმები, საზოგადოების თვითორგანიზებით ყალიბდება ქსელური ურთიერთობების სახით. ქსელური საზოგადოება არის თანამედროვე ეპოქის თანასაზოგადოების შესაბამისი ფორმა და აქცენტიც სწორედ ამ ფორმის განვითარებაზე უნდა იქნეს აღებული.

დისერტაციასთან დაკავშირებული პუბლიკაციების სია:

1) „ადგილობრივი თანასაზოგადოება (ერობა), როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების აუცილებელი პირობა“. გამოქვეყნებულია „კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის მაცნე“-ში 2016 წ. N10

2) The Local Self-Government Code of Georgia, the issue of self-organization and the concept of self-government according to the European Charter of Local Self-Government. გამოქვეყნებულია საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის ონ-ლაინ ჟურნალში. 2016 წ.